

Адам МІЦКЕВИЧ

(Переклав з польської Віктор Гуменюк)

ДЗЯДИ

Частина II УПИР

Стружене серце, груди незігріті,
Стиснуті губи і погляд померклий;
Вже не для світу, хоч тут ще, на світі!
Що за людина? Померлий.

Глянь, воскресає у нім дух надії,
Промені пам'яті – зіроньки шати,
В них він вертає в літа молодії
Миле обличчя шукати.

Груди зітхнули, хоча й не зігріті,
Очі й уста оживилися грою,
Ні, не для світу він, хоч і на світі.
Чим він явився? Марою.

Той, хто живе біля цвинтаря, знає –
Привид щороку випростує груди,
В день поминальний могилу лишає
Й прагне у світ поміж люди.

Лиш як проб'є на неділю четверта,
Він повертається, втративши силу,
Рана на грудях – мов щойно продерта,
З нею він сходить в могилу.

Ходять чутки про блукальця нічного,
Може ще й досі по ньому хтось плаче,
Кажуть, що смерть прийняла молодого,
Він самогубець неначе.

Люто карається він, з кожним кроком
З нього назовні шугає палання,
Вгледів причетник старий ненароком,
Стогони вчув і зітхання.

Каже, лиш вийшов той привид з могили,
Звів свої очі на вранішні зорі...
Руки заламував, губи тремтіли...
Раптом промовив у горі:

– Духу проклятий, з могильного схову
 Пломінь життєвий здіймаєш для чого?
 Вогне проклятий, погас ти і знову
 Сяйва вділяєш ясного!

Вироку лютий, хоча й справедливий!
 Стріти і втратити знову єдину –
 Це ж я щороку такий нещасливий...
 Знову, як гинув, загину.

Прагну до тебе, відтак мушу всюди
 Довго блукати, лишивши темноту,
 Байдуже, як зустрічатимуть люди –
 Всяку, як жив, знав гіркоту.

Ти задивлялась, а я, мов з провини,
 Очі ховав у печалі й жалобі,
 Слухав слова твої, слухав щоднини
 Мовчки, як дошка на гробі.

Друзів насмішка була неситима –
 Звали надмірним дивацтвом скорботу,
 Старші ж відійдуть, стенивши плечима,
 А чи порадять нудоту.

Кпини й поради я слухав байдуже,
 Хоч, може, й сам був од інших не далі,
 Сам би обурився запалом дуже
 Чи насміявся з печалі.

Дехто угледів для себе образу,
 Честь його роду, подумав, змаліє,
 Все ж був люб'язний та гречний щоразу,
 Вдавши, що не розуміє.

Гордим і я був, збагнув що до чого,
 Хоч і не гірше мовчати умію.
 З примусу тільки наплів я пустого,
 Вдавши, що не розумію.

Дехто не може мій гріх дарувати,
 Ледь на устах він зневагу притрима,
 Вимучить усміх, почне удавати
 Жалість безмірну очима.

Всім би пробачив, але не такому,
 Хоч не сказав би і слова лихого
 Й не відчував би погорди оскому,
 Мавши всміхнутись до нього.

Знов це спізнаю, як нині марою
Світу чужому явлюся з могили:
Той уперіщить нещадно клятьбою,
Інший сахнеться щосили.

Той же пихатий, а той жалісливий,
Дехто вбереться в облудності шати...
Йду до одної, чому ж, нещасливий,
Мушу стількох я вражати.

Йтиме все, вірне одвічному кругу:
Сміх жалісливим, насмішникам – жалість.
Тільки, о люба, примарному другу
Вияви ласки хоч малість.

Глянь, мов хоч слово і вибач провину:
Знову я зваживсь побачити гожу.
Давнього привид, лише на часину
Щастя нове потривожу.

Погляд твій, звиклий до світла ясного,
Може, все ж буде до мене прихильний,
Може, ти зволиш терпляче й не строго
Слухати голос могильний.

Думка полине крізь часу покрови,
В образи давні пов'ється, мов зілля,
Що по камінню старої будови
Стеле розлоге пагілля.

ДЗЯДИ. Це назва урочистості, яку досі справляють в народі у багатьох повітах Литви, Пруссії та Курляндії в пам'ять про дідів чи взагалі померлих предків. Ця урочистість, започаткована ще в часи поганські, називалась колись учтою козла, на якій верховодив Козляр, Гусляр, себто віщун, одночасно жрець і поет. У нинішні часи, позаяк ясне духовенство та власті намагаються викоренити звичай, пов'язаний із забобонними відправами й здебільшого осудливими витівками, людність святкує Дзяди таємно в каплицях або пустках неподалік цвинтаря. Там звичайно влаштовують учту з усілякою їжею, напоями, плодами і викликають душі небіжчиків. Цікаво, що звичай частування померлих, здається, спільний для всіх поганських людностей – у давній Греції за гомерівських часів, у Скандінавії, на Сході й дотепер по островах Нового Світу. Наші Дзяди особливі тим, що в них язичницькі обряди переплітаються з уявленнями християнської релігії, та й, власне, поминальний день припадає близько часу цієї урочистості. Люди гадають, що потравами, напоями й співом приносять полегкість чистилищним душам.

Така зворушлива мета, свята, глуха місцина, нічний час, химерні обряди колись багато говорили моїй уяві; я слухав казок, оповідок та пісень про повернення небіжчиків з просьбами й пересторогами... В усіх цих почварних вигадках можна було вгледіти певні моральні настанови, певні повчання, виражені по-народному широко.

Нинішня поема окреслює все в подібному дусі, обрядові ж співи, ворожіння й закляття здебільшого тотожні народній поезії, а часом дослівно взяті з неї.

ДЗЯДИ

Частина II

Віщун. Старий, перший в хорі. Хор селян і селянок.
Каплиця. Вечір.

*There are more things in Heaven and Earth,
Than are dreamt of in your philosophy.*

Shakespeare.

*Є на землі і в небесах дива,
Що вашим і не снились мудріям.*

Шекспір.

ХОР Темно всюди, глухо всюди.
Що ж то буде, що ж то буде?

ВІЩУН Зачиняється каплиця,
Всі стають круг домовини.
Гаснуть свічі. Затуляться
Треба так, щоб і в шпарини
Місяць не проник блідий,
Позавішуйте мерщій
Вікна саваном. Негайно.

СТАРИЙ Все зробили, як звичайно.

ХОР Темно всюди, глухо всюди.
Що ж то буде, що ж то буде?

ВІЩУН Чистилищні душі!
Хоч в якій ви стороні:
Чахне в річці десь на дні
З вас котра, а чи по вуші
В казані, чи на покару
Вщеплена у деревину
Й мучиться в печі від жару,
Квилить, плаче без упину –
Всі злітайтеся до громади!
Слушна для зібрань година!
Починаються обряди!
До каплиці йдіть святої;
Є молитви, є данина,
Всяка їжа і напої.

ХОР Темно всюди, глухо всюди.
Що ж то буде, що ж то буде?

- ВІЩУН Жмут куделі взяти впору,
Запалю його хутчіше;
Тільки вогник зблисне вгору,
Кожен хай на нього дише,
Дмуха легко, безнастанно,
Хай горить він, хай розтане.
- ХОР Темно всюди, глухо всюди.
Що ж то буде, що ж то буде?
- ВІЩУН Перш легкі злетілись духи,
Що лиш гості у юдолі
Темряви і завірюхи,
Плачу, горя і недолі,
Заясніли і розтали,
Мов кудель, примарні стали.
Хто блукає в небі млистім,
Залишившись поза раєм,
Того знаком пломенистим
Прикликаєм, закликаєм.
- ХОР В кого з вас яка нужда є?
Хто чого, скажіть, жадає.
- ВІЩУН Гляньте вгору, подивіться –
Що за відсвіт на склепінні?
Має пір'ям, золотиться
Там дві постаті дитинні.
Наче трепетні листочки
Під верхів'ям церкви кружляють,
Мов на дереві два голубочки,
Янголятка в повітрі грають.
- ВІЩУН І СТАРИЙ
Наче трепетні листочки
Під верхів'ям церкви кружляють,
Мов на дереві два голубочки,
Янголятка в повітрі грають.
- ЯНГОЛЯТКО (до однієї з селянок)
Прилітаємо до мами.
Не впізнала мама Юзя?
Адже ж Юзьо я, той самий.
Ну а це сестричка Рузя.
В піднебесі над хмарками
Нам ще краще, ніж у мами.
В нас голівки променисті,
Сонячні убори маєм,
Мов метелики барвисті,
Крильцями в повітрі маєм.

Ах розкоші піднебесні!
 Що не день нові забави:
 Ступимо – й зринають трави,
 Глянемо – квітки чудесні.

Хоч розкоші там, хоч квіти,
 Мучить нас печаль-тривога.
 Бідні, мамо, в тебе діти,
 В небо не для них дорога!

ХОР Хоч розкоші там, хоч квіти,
 Мучить їх печаль-тривога.
 Бідні, мамо, в тебе діти,
 В небо не для них дорога!

ВІЩУН І чого ж потребує душка,
 Щоб дістатися до неба?
 Хоче милості від Бога?
 Чи солодким смакувати?
 Тут і пончик, і ватрушка,
 Молоко, плоди, цукати.
 І чого ж потребує душка,
 Щоб дістатися до неба?

ЯНГОЛЯТКО Ні, нічого нам не треба.
 Вже не милий надмір втіх
 І солодошів земних.
 Ах, в житті своїм нічого
 Я не зазнавав гіркого.
 Тільки ласка безупинна
 Й потурання – завжди цяця.
 Спів, стрибання, біганина,
 Квіточок нарвать Розальці –
 В цьому вся хлоп'яча праця,
 А її – у всякій ляльці.
 В ніч урочу не застілля
 Вабить нас, не богомілля,
 Інтерес наш не в данині,
 Все смачне й солодке знане! –
 Нам гіркоти по зернині,
 Й ця невинна поміч нині
 Ліпша всіх відпущень стане.

Треба слухати божі глаголи
 І у пам'яті їх берегти.
 Хто ні разу не знав гіркоти,
 В небі втіхи не знайде ніколи.

ХОР Будем слухати божі глаголи
 І у пам'яті їх берегти.
 Хто ні разу не знав гіркоти,
 В небі втіхи не знайде ніколи.

- ВІЩУН Все дамо вам ниньки,
 Янголятка -діти,
 Ось вам дві зернинки,
 Можете летіти.
 А як хто нас не послуха,
 В ім'я Отця, і Сина й Духа –
 Гляньте на хрест хутчіш!
 Як байдужі вам напої,
 Лишіть нас у спокої!
 А киш, а киш!
- ХОР А як хто нас не послуха,
 В ім'я Отця, і Сина й Духа –
 Гляньте на хрест хутчіш!
 Як байдужі вам напої,
 Лишіть нас у спокої!
 А киш, а киш!
 (*Янголя зникає.*)
- ВІЩУН Північ люта йде. Замкніться
 На колодки, швидше тільки.
 Смолоскип хай заіскриться
 Над оцим котлом горілки –
 В круг його; мій жезл майне
 І горілка спалахне.
 Тільки жваво, тільки сміло!
- СТАРИЙ Вже готовий.
- ВІЩУН Ось яса!
- СТАРИЙ Бухнуло, заблискотіло
 І згаса.
- ХОР Темно всюди, глухо всюди.
 Що ж то буде, що ж то буде?
- ВІЩУН Далі й ви, чий дух у скруті,
 До юдолі оцієї
 Лиходійствами прикуті
 Навпіл тілом і душею:
 Оболонка вкрай крихка,
 Янгел смерті вас гука,
 Та життю з катівні тіла
 Досі вирватись несила.
 Як же ж кара засувора,
 Може быть полегкість скоро –
 Вже близьку пекельну хлань
 Люд відверне, дослухайтесь
 До вогненних заклинань,
 Чар вогненних не зрікайтесь.

ХОР В кого з вас яка нужда є?
 Хто чого, скажіть, жадає?

ГОЛОС (*за вікном*)
 Гей ви, кляті, вирлоокі
 Круки, сови та орлиці!
 Дайте хоч би на два кроки
 Доступитись до капліці!

ВІЩУН Господи! Мара страшна
 Притулилась до вікна!
 Що за гаспидська подоба!
 Зблід упир, мов кість у полі,
 Диму з уст, вогню доволі,
 Очі вилізли на лоба,
 Світять, як в золі жарини,
 З-під кошлатої чуприни.
 То не жмут сухого терну
 Тріскотить в огненній тучі –
 Бідну голову химерну
 Іскри пойняли сипучі.

ВІЩУН І СТАРЕЦЬ
 То не жмут сухого терну
 Тріскотить в огненній тучі –
 Бідну голову химерну
 Іскри пойняли сипучі.

ПРИВИД (*з-за вікна*)
 Але ж я це! Гляньте, діти!
 Що за погляди гнітючі!
 Пригадайте швидше! Пробі!
 Я небіжчик – пан ваш, діти!
 Шанувать мене годиться.
 Ось три роки, як лишити
 Вам прийшлося мене у гробі.
 Ах, тяжка свята десниця!
 Я у владі духа злого –
 Це знущання непоборне!
 Тільки землю ніч огорне,
 Йду до мороку густого;
 Геть від сонця я тікаю,
 Неприкаяний, бідовий,
 І нема блуканням краю.
 Вічний голод коле й ріже –
 Хто ж подати харч готовий?
 Шарпа всього птаство хиже –
 Хто звільнить з біди й одчаю?
 Ні, нема стражданням краю.

ХОР Шарпа всього птаство хиже.
 Хто звільнить з біди й одчаю?
 Ні, нема стражданням краю!

ВІЩУН
У душі не крий бажань
І позбудешся знущань.
Може, прагнеш ласки неба?
Чи на учті хліба-солі?
Може, в ласошах потреба,
В молоці? Всього доволі.
Ні, не крий в душі бажань
І дістанешся до неба.

ПРИВИД
Я?.. До неба?.. Що за глум!..
Ні, не хочу я до неба.
В тілі ще душа, то й сум,
Швидше б вирвалася з тіла
І до пекла полетіла.
Краще в пеклі, хоч на дні,
Муки зносити страшні,
Як з нечистим накладати
Й вічно по землі блукати,
Зріти давніх втіх сліди,
Знаки давньої біди,
Од світання й до смеркання,
Од смеркання й до світання
Відчувати умирання,
Спрагу й голод. І птахів
Надити... Ах божий гнів!
Доти я носити мушу
В тілі окаянну душу,
Поки з вас хто зможе, діти,
Їсти дати й напоїти.

Ах, як тяжко зношу спрагу –
Хоч би крапельку водиці!
Ах, коли б хто мав одвагу
Дати два зерна пшениці!

ХОР
Ах, як тяжко зносить спрагу,
Хоч би крапельку водиці!
Ах, коли б хто мав одвагу
Дати два зерна пшениці!

ХОР НІЧНИХ ПТАХІВ

Марні плачі, марні гуки:
Ми довкола чорним звором,
Сови, пугачі та круки.
Пане, ми ж тобі служили,
Нас ти звів голодомором.
Їжмо, пиймо що є сили,
Круки, пугачі та сови!
Гострі кігті, вправні дзьоби!
На харчі влаштуймо лови.
А як візьме що до рота,

Буде кігтю й там робота,
 Все дістане і з утроби.

Жаль тобі чужий був, пане!
 Сови, пугачі та круки,
 Й ми тепер кипімо в злості:
 Рвімо їжу без принуки,
 А коли харчів не стане,
 Рвімо тіло без розпуки,
 Хай біліють голі кості.

КРУК

Мерти з голоду негоже?
 Раз у сад в осінню днину
 Я зайшов. Згадаєш може?
 Вабили грушки з-за тину,
 Яблука...

Три дні не їв,
 Яблучок струсив додолу.
 Раптом крик з-поза кущів –
 Садівник був насторожі,
 З псами – на людину кволу.
 Не здолав я огорожі,
 Швидко скінчено облаву,
 Й пан веде судову справу,
 За плоди карає божі –
 Сад же й ліс всім на догоду
 Бог дав, як вогонь і воду.
 Тільки ж пан волає лютий:
 “Буде хай усім наука!”
 Збіглись люди... Я припнутий
 До сохи, без сорочини.
 Збито не одного пука.
 Кості, мов з колосся жито,
 Як від струччя горошини,
 Враз від шкіри всі відбито!
 Ні, не знав ти жалю, пане!

ХОР ПТАХІВ

Сови, пугачі та круки,
 Ми тепер кипімо в злості:
 Рвімо їжу без принуки,
 А коли харчів не стане,
 Рвімо тіло без розпуки,
 Хай біліють голі кості!

СОВА

Мерти з голоду негоже?
 Саме на кутю, зимою,
 Я прийшла. Згадаєш може?
 Ще й з дитиною малою.
 – Пане! – Плачу біля брами. –
 Зжалься, змилуйся над нами!

Чоловік на тому світі,
Доньку ти забрав до двору.
Як догляну матір хвору
Й це дитя? Живу в страхітті.
Поможи, заради Бога,
Далі жити вже незмога!

Але ти бездушний, пане!
Ти, купаючись в пишноті,
Гайдукові мовив стиха:
“Ще перед гостями стане!
Геть жебрачку цю, до лиха!”
Той зрадів, що є робота,
За волосся й за ворота,
Пхнув на сніг несамовито.
Прихистку знайти не в змозі,
Вся замерзла і побита,
Вмерла з сином на дорозі.
Ні, не знав ти жалю, пане!

ХОР ПТАХІВ Сови, пугачі та круки,
Й ми тепер кипімо в злості!
Рвімо їжу без принуки,
А коли харчів не стане,
Рвімо тіло без розпуки,
Хай біліють голі кості.

ПРИВИД Ні, мені немає ради!
Подаєш даремно їжу,
Не вгамуєш зграю хижу.
Не для мене ці обряди!

Ах, терпітиму вічну знегоду,
Справедливе веління Боже!
Як не був хто людиною зроду,
То людина йому не допоможе.

ХОР Так, терпітимеш вічну знегоду,
Справедливе веління Боже!
Як не був хто людиною зроду,
То людина йому не допоможе.

ВІЩУН Раз нічого не допоможе,
Забирайся пріч, небоже.
А як хто нас не послуха,
В ім'я Отця, і Сина й Духа –
Поглянь на хрест хутчіш!
Зайві страви і напої?
Лиши нас у спокої!
А киш! А киш!

ХОР А як хто нас не послуха,
 В ім'я Отця, і Сина й Духа –
 Поглянь на хрест хутчіш!
 Зайві страви і напої?
 Лиши нас у спокої!
 А киш! А киш!
 (*Привид зникає.*)

ВІЩУН Ось вам, друзі, патериця –
 Приберіть вінком святим,
 Зілля ясно загориться.
 Вгору іскри, вгору дим!

ХОР Темно всюди, глухо всюди.
 Що ж то буде? Що ж то буде?

ВІЩУН Ну ж бо, серединні духи,
 Що з людьми у цій юдолі
 Темряви та завірюхи
 Спільної зазнали долі,
 Не обтяжені гріхами,
 Марні все ж були для світу,
 Наче мальви з чебрецями,
 Що ні плоду з них, ні цвіту
 На поживу для звірини
 Чи прикрасу для людини;
 Та в вінках квітки високо
 Духмяніють на стіні,
 Ввись ладнали груди й око
 Й ви, вродливиці земні!
 Всіх, котрі крилечком чистим
 Не майнули в браму раю,
 Зіллям запашним, вогнистим
 Припрошаю, закликаю.

ХОР В кого з вас яка нужда є?
 Хто чого, скажіть, жадає.

ВІЩУН Ясно як! Пречиста Діва?
 Янгел прилетів сюди?
 Мов хто обід злегка кине
 Й райдуга вздовж хмари злине
 З озера дістать води –
 Стільки в цій каплиці дива!
 В білих шатах аж до ніг,
 У волоссі грає вітер,
 Коло вуст блукає сміх,
 Та сльози ніхто не витер.

ВІЩУН І СТАРЕЦЬ
 В білих шатах аж до ніг,
 У волоссі грає вітер,

Коло вуст блукає сміх,
Та сльози ніхто не витер.

ВІЩУН І ДІВЧИНА

ВІЩУН Квіт голівку осіня,
Руку – зелень бадиліни,
Спереду біжить ягня,
А вгорі метелик лине.
До ягняти раз у раз
Голосно вона – базь, базь!
Все ягнятко віддалік...
За метеликом в погоні
Прутик, ось літун в долоні,
Але знову пурх – і втік.

ДІВЧИНА Квіт голівку осіня,
Руку – зелень бадиліни...
Спереду біжить ягня,
А вгорі метелик лине.
До ягняти раз у раз
Я погукую – базь, базь!
Все ягнятко віддалік...
За метеликом в погоні
Прутик, ось літун в долоні,
Але знову пурх – і втік.
(Далі дівчина сама.)
Ранком весняним завзята
І вродлива на всі села
Зося, пасучи ягнята,
Скаче і співа весела.
Ля-ля-ля-ля...

Хтів Олесь за поцілунок
Дати голубочків двійко,
Марним виявивсь дарунок -
Взнав лиш кпини парубійко.
Ля-ля-ля-ля...

Юзьо стрічку дав червону,
Мав Антось любить до скону,
Все ж і з Юзя, і з Антося
Насміялась горда Зося.
Ля-ля-ля-ля...

Так, була я Зося, із цього села,
Слава й досі голосна,
Що не йшла я заміж, хоч вродлива.
Як майнула дев'ятнадцята весна,
Вмерла, хоч ні в горі не була,
Ні по-справжньому щаслива.
Хоч жила на світі, не для світу все ж!

В леті мрій не знала меж,
 Мало їм земної оболоні,
 За зефіром у погоні,
 Мушкою, квіток багрянцем,
 За ягнятком-неслухнянцем,
 Та ніколи за коханцем.
 У піснях і флейтах – чари,
 Часто я до пастухів
 Тих вела свої отари,
 Що мій вид їх полонив.
 Жоден з них не став коханим...
 Та по смерті – ну просто на подив! –
 Я горю вогнем незнаним.
 Хоч собі і граюсь вволю,
 І лечу під вітру подув,
 Й ні жалю в мені, ні болю,
 Та до всяких див снага –
 Кіску з райдуги сплітаю,
 З рос – і пару голубину,
 І комах строкату зграю,
 Все ж ятрить мене нудьга:
 Вдаль вдивляюсь крадькома,
 Та нікого там нема!
 Ах, самотньо... Без упину
 Вітер носить мене, як пір'їну.
 На якому я світі? У який світ я лину?
 Вітер гонить звідусіль –
 Навскоси, додолу, вгору,
 Так у рвійнім вирі хвиль
 Я долаю вічний шлях,
 Ні земну знайти опору,
 Ні ширяти в небесах.

ХОР Так у рвійнім вирі хвиль
 Губиться безкрай шлях,
 Ні земну знайти опору,
 Ні ширяти в небесах.

ВІЩУН І чого ж потребує душа,
 Щоб дістатися до неба?
 Хоче милості від Бога?
 Чи солодким смакувати?
 Тут і пончик, і ватрушка,
 Молоко, плоди, цукати.
 І чого ж потребує душа,
 Щоб дістатися до неба?

ДІВЧИНА Нічогісінько не треба!
 Парубки б мене за руки
 На земні стягнули луки,
 Я до них мерщій полину -
 Погуляти б хоч хвилину.

Треба слухати Божі глаголи,
Їх у серці своїм берегти –
Ні, не знатиме той висоти,
Хто землі не торкався ніколи.

ХОР
Треба слухати Божі глаголи
І у серці своїм берегти –
Ні, не знатиме той висоти,
Хто землі не торкався ніколи.

ВІЩУН *(до кількох парубків)*
Зайве бігти, то все тіні.
Тягне рученьки даремно –
Щезне вмить у вітровінні...
Та не плач, дівчино мила!
Нині діє чарів сила,
Даль прийдешнього відкрита:
В самоті тобі недремно
Линуть з вітром ще два літа,
Врешті станеш за небесним порогом.
Не молитву – ворожбита
Слухай нині. Линь же з Богом.
А як хто нас не послуха,
В ім'я Отця, і Сина й Духа –
Поглянь на хрест хутчіш!
Зайві страви і напої?
Лиши нас у спокої.
А киш, а киш!

ХОР
А як хто нас не послуха,
В ім'я Отця, і Сина й Духа –
Поглянь на хрест хутчіш!
Зайві страви і напої?
Лиши нас у спокої.
А киш, а киш!
(Дівчина зникає.)

ВІЩУН
Всіх вас, душі, прикликаю,
Вже тепер в останній раз
Всіх і кожну заклинаю!
Скромна учта ця для вас –
Дрібку маку, сочевиці
Кину в кожен кут каплиці.

ХОР
Хто чого із вас жадає?
Все беріть, у чім нужда є.

ВІЩУН
Хай розкриється каплиця,
Хай вогонь свічок іскриться...
Вже за північ. Півня спів.
Жертвувать прийшла пора.

- ХОР Що ж це? Не відповіда.
- ВІЩУН Як гордуєш пирогами,
З Богом, не лишайся з нами.
А як хто нас не послуха,
В ім'я Отця, і Сина й Духа –
Поглянь на хрест хутчіш!
Зайві страви і напої?
Лиши нас у спокої.
 А киш, а киш!
(Привид стоїть.)
- ХОР А як хто нас не послуха,
В ім'я Отця, і Сина й Духа –
Поглянь на хрест хутчіш!
Зайві страви і напої?
Лиши нас у спокої.
 А киш, а киш!
- ВІЩУН Боже, що за страхопуд!
Став незрушно й мовчки тут.
- ХОР Став незрушно й мовчки тут.
- ВІЩУН Душе щира чи убога,
Геть від учти відійди!
Ось розверзлася підлога,
Повертайсь мерщій туди,
Бо клястиму ім'ям Бога.
(По паузі.)
Тікай на ліси, на ріки,
Згинь, пропади навіки!
(Привид стоїть.)
Господи! Якась біда!
Став, мовчить, не пропада!
- ХОР Став, мовчить, не пропада!
- ВІЩУН Що в прокльоні? Що в благанні?
Не допоможуть ні на мить.
Може, вдатись до кропила?..
Не зарадити ніяк!
Цей нестерпний потурнак
Як стояв, так і стоїть
В незворушному мовчанні,
Наче надмогильна брила.
- ХОР Цей понурий потурнак
Як стояв, так і стоїть
В незворушному мовчанні,
Наче надмогильна брила.

Темно всюди, глухо всюди.
 Що то буде, що то буде?

ВІЩУН Дивина! Пастушці, може,
 Знана ця жаска особа?
 Щось у цім лихе й негоже.
 А по кому ця жалоба?
 Чоловік, рідня здорова.
 Що таке? Мовчиш, ні слова?
 Глянь, озвись, моє дитя!
 Наче втратила життя!
 Усміхнулася до нього?
 Що такого в нім смішного?
(По паузі.)
 Вдамся до свічі-грімниці,
 Запалю, нехай пала...
 Марно вигорить дотля.
 Не зника страшна душа,
 У пастушку зір вп'яла.
 Бідну виведіть з каплиці...
 Озираєшся на нього?
 Що в нім звабного такого?

ХОР Озираєшся на нього?
 Що в нім звабного такого?

ВІЩУН Боже! Він слідом руша!
 Де ми з нею, привид всюди...
 Що то буде, що то буде?

ХОР Де ми з нею, привид всюди.
 Що то буде? Що то буде?

ДЗЯДИ
Частина IV

Помешкання ксьондза. Накритий стіл, щойно по вечері...

Ксьондз. Відлюдник. Діти...

На столі дві свічі. Перед образом Пресвятої Діви Марії – лампада на стіні.

Ich hob alle mürbe Leichenschleier auf, die in Sargen – ich entferne den erhabenen
Trost der Ergebung, bloß um mir immer fort zu sagen: “Ach, so war es ja
nicht! – Tausend Freuden sind auf ewig nachgeworfen in Grüfte und du stehst allein
hier und überrechnest sie!” Dürftiger! Dürftiger! Schlage nicht das ganze zerrissene
Buch der Vergangenheit auf!.. Bist du noch nicht traurig genug?

Jean Paul

Я здійняв усі пошерхлі покрови з домовин, я притлумив усі величні вті-
шення, аби лиш надалі все собі примовляти: “Ах, було ж усе не так! – Тисячі
радощів пропали в могильній безодні і ти стоїш тут самотньо й перелічуєш
їх!” Нужденний! Нужденний! Не розгортай цілком подертої книги минуло-
го!.. Чи не досить тобі журби?

Жан Поль

КСЬОНДЗ Нумо, дітоньки, з-за столу!
Хліб дає Всевишній нам.
Всі навколішки, додолу –
Будьмо вдячні небесам.
Нині треба поминати
Душі ближніх – християн,
Котрим випало зазнати
У чистилищі страждань.
Тож за них молімо Бога.
(Розгортає книжку.)
Ось вам праведна наука.

ДІТИ (читають)

“В давні дні...”

КСЬОНДЗ Хто там? Хто стука?
(З'являється відлюдник у дивному убранні.)

ДІТИ Боже!

КСЬОНДЗ Хто біля порога?
(Збентежений.)
Що потрібно? Хто такий?

ДІТИ Ах, упир, мертвяк страшний!
Згинь, опудало прокляте!

КСЬОНДЗ Розкажи нам, хто ти, брате.

ВІДЛЮДНИК (повільно й сумно)
Мрець!.. Життєві згасли сили.

ДІТИ Мрець!.. Не смій десь тата діти!

ВІДЛЮДНИК Лиш для світу мрець я, діти!
 Я відлюдник. Зрозуміли?

КСЬОНДЗ Звідки йдеш так пізно в путь?
 Як тебе, мандрівцю, звать?..
 До тебе придивитись ближче слід.
 Здається, вже стрівав тебе я в цій місцині.
 Так ти якого роду, брате мій?

ВІДЛЮДНИК Так, був я тут колись...
 Як був ще молодий!
 Як ще не вмер. . Три літа пролетіли!
 Та що тобі ім'я і що тобі мій рід?
 Як дзвонять по мерцю, чи дзвонаря в подзвінні
 Запитують, хто сходить до могили?
(Вдає дзвонаря.)
 “Хіба не байдуже?.. От знов лиш молитви”.
 Тож краще не питай, промов лиш молитви.
 Ще рано...
(Дивиться на годинник.)
 Імені повідати незмога;
 Не знаю, звідки йду, чи з пекла а чи з раю,
 І прагну краю...
 Скажи, мій ксьондзе, де туди дорога?

КСЬОНДЗ *(з лагідним усміхом)*
 Не хтів би вказувать я смертну путь нікому.
(Прихильно.)
 Ксьондз вкаже вірну путь, де звивисті стежини.

ВІДЛЮДНИК *(з жалем)*
 Блукають декотрі і в стінах свого дому!
 Чи ясно за вікном, чи віють хуртовини,
 Чи гине любий друг, чи мор поміж людьми,
 Все байдуже, сидиш у затишку з дітьми.
 Я ж мучуся о глупій цій порі!
 Чуєш, буря надворі?
 Полиски, відлуння грому...
(Оглядається довкола.)
 Благословенні дні у рідних стінах дому!
(Співає.)
 Хто любові не зна, той живе щасливо,
 Ніч спокійна йому й день, як світле диво.
 В рідних стінах дому!
(Знов співає.)
 Злинь з ошатного чертогу
 Під мою, красуне, стріху,
 Квіти знайдеш тут на втіху
 Й душу, ласкою не вбогу.

Бачиш, голуб і голубка,
Срібно їм струмок дзюркоче;
Покохавши, ввійде любка
В дім відлюдника охоче.

КСЬОНДЗ Коли до серця дім і цей камін
(Поглянь, служниця підкладає дрова),
Сідай, погрійся, жде тебе спочин.

ВІДЛЮДНИК Погрійся! Рада, ксьондзе, пречудова!
(Співає, вказуючи на груди.)
В мене серце полум'яне,
В дощ, у холод, у негоду
Полум'яне!
Наберу я снігу, льоду,
Притулю до серця – тане
Сніг і лід, а пал не в'яне,
Бухкає від серця пара –
Полум'яне
Стопить гори, все підряд,
В серці дужчий пал стократ...
(Показуючи на камін.)
Мільйонкрат!
Сніг і лід – все миттю тане,
Бухкає, клекоче пара,
Пал не в'яне!

КСЬОНДЗ Якийсь непевний він, нечулий,
мов примара.
(До відлюдника.)
Але ж увесь до нитки ти промок,
Зблід, страшно змерз, тремтиш, немов листок.
Хто б ти не був, тяжка була твоя дорога.

ВІДЛЮДНИК Хто я?.. Зарано ще...
Повідати незмога.
Здаля йду, не збагну, чи з пекла йду, чи з раю,
Та прагну краю...
Тим часом ось тобі мала пересторога.

КСЬОНДЗ (до себе)
Ну як тут розв'язати заковику?

ВІДЛЮДНИК Покажуй...
Знаєш, де на смерть дорога?

КСЬОНДЗ Гаразд, готовий у пригоді бути,
Все ж до могили від такого віку
Занадто довга путь.

ВІДЛЮДНИК (з непевним сумом, сам до себе)
Ах, прудко як промчав занадто довгу путь!

КСЬОНДЗ І через те украй змарнів, ослаб.
 Кріпися, принесу і їжі, і води.

ВІДЛЮДНИК *(шалено)*
 І в путь?

КСЬОНДЗ *(з усміхом)*
 Зібраться слід, бо путь тяжка була б.
 Гаразд?

ВІДЛЮДНИК *(відсторонено й неухважно)*
 Гаразд.

КСЬОНДЗ Гей, дітоньки, сюди!
 Розважайте – гість у нас.
 Мушу вийти я на час. *(Виходить.)*

ДИТЯ *(оглядаючи)*
 Ну що, добродію, за дивна одежина?
 Ти наче страхопуд! Вагаг в казковій шайці!
 З клаптів стара сірячина,
 Листя на скронях, трава.
 Все ж при гарненькій китайці...
(Зауважує кинджал, відлюдник його ховає.)
 Що це на шнурку за бляха?
 Шворки, мотузків крайці?
 Ха-ха, ха-ха!..
 Страхопуд, лишень невдаха!
 Ха-ха, ха-ха!..

ВІДЛЮДНИК *(сахається й немовби приходить до тями)*
 Не смійтесь, дітоньки... Дошкульні ці слова!..
 Послухайте, хлоп'ям знав жінку я вродливу,
 Таку ж, як я тепер, бідову, нещасливу,
 Так само вбрану – в листі голова...
 Ввійшла в село, і вмить усе село,
 Не співчуваючи біді,
 Її на кпини підняло,
 Глумилось довгий час...
 Я засміявся тільки раз!
 За що, як не за це?.. О правосуддя Боже!
 Хто б міг подумати тоді,
 Що буде й на мені убрання схоже?
 А так було щасливо!
(Співає.)
 Хто любові не зна, той живе щасливо,
 Ніч спокійна йому й день, як світле диво.
(Заходить ксьондз з вином і тацею.)

ВІДЛЮДНИК *(із силуваною веселістю)*
 Чи любить ксьондз сумні пісні?

КСЬОНДЗ Чимало довелось наслухатись мені!
Все ж, певно, радощі після печалі глибші.

ВІДЛЮДНИК *(співає)*
Від'їжджати від неї тяжко,
А вертати до неї важко.
Простенька пісенька, та в ній думки меткі!

КСЬОНДЗ Гаразд! Берімося до їжі та пиття.

ВІДЛЮДНИК Простенька пісенька! О, є в романах ліпші!
(З усміхом, дістаючи книжку з шафи.)
Зна ксьондз про Елоїзине життя
Й страждання Вертера палкі?
(Співає.)
Стільки зніс я, стільки я страждав...
Певне, смерть загоїть біль одразу.
Як образи в запалі завдав,
Кров моя окупить ту образу.
(Добуває кинджал.)

КСЬОНДЗ *(струмує)*
Шаленцю, схаменись! Хіба так можна?
Залізко дай сюди – слід пальці розгорнути.
Чи християнин ти? Та ж думка ця безбожна!
Ти знаєш Біблію?

ВІДЛЮДНИК А ти – безодню скрути?
(Ховає кинджал.)
Але гаразд! Не слід хапатись до пори.
(Погляда на годинник.)
Дев'ята надійшла й палає свічки три!
(Співає.)
Скільки зніс я, скільки я страждав,
Певне, смерть загоїть біль відразу.
Як образи в запалі завдав,
Кров моя окупить ту образу.

Чом твій погляд звабив, не збагну!
Чом без тебе в серці туга люта?
З грона юнок вибрав лиш одну,
Й та чужим перстеником окута.

Ах, коли знаєш ти в оригіналі Гете,
То чуєш музику й дівочий голосок!
Втім, весь ти в небесах. Ні, ксьондза не знайдете,
Аби не думав лиш про праведний урок.
(Гортає книжку.)
Все ж світських не минаєш книг,
Оцих, що стільки бунту в них!

(Притискає книжку.)

Моєї юні небеса й тортури!
 Так піднесли поставу крил моїх
 До вишньої статури,
 Що вже не міг їх спрямувати долі.
 Лиш мрій улюбленець і сновидінь нічних,
 Не зносив марноти нікчемної юдолі
 Та зневажав істот буденної натури,
 Шукав я, ах, шукав коханки неземної,
 Підсоння світове без неї глупа мла,
 Вона лиш з піни хвиль уяви пломінкою
 Зродитися могла,
 І квіт її таїв принаду небувалу!
 Раз цей бездушний вік не знає ідеалу,
 Я відлітав мерщій в часи ясні й великі,
 Шугав у височінь, поетам добре знану,
 Витав там і кружляв без втоми, без упину,
 Та не знаходились ніде на серце ліки,
 Вертав – звабляли тут втіх каламутні ріки,

Перш ніж порину в них, не раз довкола гляну...
 Врешті вгледів ту єдину!
 Врешті я знайшов кохану...
 Щоб утратити навіки!

КСЬОНДЗ Як жаль нещасного, вкрай зболеного брата!
 Все ж не втрачай надій. Є й на таке потуга.
 Послухай, чи давно у тебе ця недуга?

ВІДЛЮДНИК Недуга?

КСЬОНДЗ Чи давно тебе в'ялить утрата?

ВІДЛЮДНИК Давно? Я слово дав, повідати незмога.
 Хтось інший розповість. Либонь товариш мій.
 У мене з ним завжди одна дорога! *(Озирається.)*
 Ах, як тут тепло, затишок який!..
 Надворі ж вихор, грім, ніч люта та волога!
 Товариш, певно, весь тремтить біля порога!
 Коли жене обох недоля нас немила,
 То і його добродію, прийми в гостину.

КСЬОНДЗ Ще бідним ця рука дверей не зачинила.

ВІДЛЮДНИК Я приведу його, мій брате, в мить єдину.
(Виходить.)

ДІТИ Як смішно! Тату, що це з ним?
 В убранні дивному гаса,
 А скаже щось – ні те, ні се.

КСЬОНДЗ Великий, діти, гріх сміятись над таким!

З усіх товаришів лишилась лиш вона!
 Ніхто не розповість так про мою недолю,
 Відома їй уся душа моя до дна.
 Лишу вас сам на сам, наслухаєшся вволю.
(До галузки.)

Скажи, як я колись давно утратив кохання.
 Вже стільки довгих літ переживаю згубу!
 Коли цей кипарис дала її рука,
 Була то гілочка малесенька така;
 Я пригорнув її і в даль пісків заніс,
 І рясно поливав гірким потоком сліз.
 Тепер поглянь, яка розкішна віть,
 Як буйно височить!
 Коли з недуги я цілком сконаю –
 Аби не бачити небес палючу вись,
 Волів би понад гріб тінистого розмаю.

(З лагідним усміхом.)

Таке ж її волосся! Ось, дивись –
 Неначе кипарис,
 Та ж барва!

(Хапливо шукає на грудях.)

Локон цей немов приріс.

(Усе більше силкуючись.)

Це ніжне пасмо... із її волосся...
 Лишень до себе притулив несміло,
 Як та волоссяниця, обвилосся,
 В'їлось в груди, втислось в тіло!..
 Занурилося так, що дихати несила!
 Ах, за тяжкі гріхи недоля підкосила!

КСЬОНДЗ Вгамуйся, хай тобі знов днина стане мила!
 Ах, біль який стражденний, сину мій,
 За гріх твій будь-який, душі чи тіла,
 На тому світі прийме Бог святий!

ВІДЛЮДНИК Гріх? Чим любов безвинна завинила,
 Що варта вічних мук? Який в ній гріх?
 Господь її творець, як і приваб та втіх.
 Ланцем урочим дві душі навіки
 З'єднав поміж собою!
 Перш ніж явили їх світлісті ріки,
 Перш ніж він їх покрити тілесною журбою,
 З'єднав поміж собою!
 Як розлучило нас людське шаленство злісне,
 Напнувсь той ланець, напруживсь, та не трісне.
 Чуття, хоч піддані розлучниці-недолі
 І близько стрітися їм не дано ніяк,
 Все ж обертаються весь час в одному колі,
 Мов скреслений ланцем вогню одного знак.

КСЬОНДЗ Ніхто не роз'єдна, як поєднає Бог!
 Ще, може, жде не сум, а радість вас обох.

ВІДЛЮДНИК Хіба як ницого позбудемося тіла,
 То зійдемося ми, зіллються душі знов;
 Бо тут життєвий вир надії поборов,
 Бо тут недоля нас навіки розлучила!
 (Помовчавши.)
 В очах ще й досі мить, коли утратив юнку.
 Від'їзду переддень... В осінньому саду
 Пойнятий холодом і сутінками йду,
 В думках, у молитвах шукаю обладунку,
 Яким би серце вкрив, інакше не знести
 Прощальних поглядів німої гостроти!
 Блукав по заростях, де бачив, навмання.
 Була чудесна ніч! Упам'ятку донині:
 Якраз уже дощі минули в тій годині,
 Від рос нічна пора чи не ясніша дня.
 Долини в млі, немов у сніговому морі,
 Там хмара в далині тьмяніє, як мара,
 А місяченько тут блідаво прозира,
 Минає швидко ніч, в блакиті тануть зорі.
 Вмить зірка вранішня засяяла вгорі.
 О знаю вже її, вітаюсь в цій порі!
 Вниз глянув, де стоїть альтана край алеї,
 І вздрів її біля неї!
 Між темного гілля незрушна в сукні білій –
 Колони цвинтарні отак стоять урочі.
 Побігла враз, немов у мрії легкокрилій,
 Не подивилася... Спустила долу очі!
 Від рум'янцю – ані сліду.
 Нахиливсь, дивлюся збоку,
 Раптом бачу – слізка в оку;
 Завтра, мовив, завтра їду!
 “Прощай! – Промовила і тихо, і несміло. –
 Забудь!..” Мені забудь? Сказати можна все!
 Скажи, хай тінь твою десь вітер занесе,
 Скажи, нехай вона твоє забуде тіло!..
 Сказати можна все!
 Забудь!! (Співає.)
 Годі плакати й ридати,
 Кожен власну має путь,
 Буду вік тебе... (Уриває спів.)
 Згадувати...
 (Хитає головою, співає.)
 Хоч не зможем разом быть!

Лиш згадувати?.. Їду, весь в жалю!
 Схопив за ручки й до грудей тулю.
 (Співає.)
 Чарівлива, наче ангел раю,
 Кращої немає в цілм світі,
 Погляд – промені ясного маю
 В голубій гладіні вод відбиті.

Поцілунок, ах, нектар небесний! –
 Пломінь з пломенем зустрівся рвійним;
 Так дві лютні в передзвін чудесний
 Звінчані звучанням гармонійним.

Поєднались в трепетному шалі
 Очі і уста, серця і душі,
 Звихрились розкоші небувалі
 В хмарах і зірках, на морі й суші!

Ні, ксьондзе, не збагнеш ніколи цю картину!
 В уста медові ти не цілував єдину!
 Глузують хлопчаки та старші балагури –
 Ти серцем скам'янів на поклики натури.
 Кохана, знявся я вище хмар,
 Як вперше милих уст відчув солодкий чар!
(Співає.)

Поцілунок, ах, нектар небесний! –
 Пломінь з пломенем зустрівся рвійним;
 Так дві лютні в передзвін чудесний
 Звінчані звучанням гармонійним.
(Поривається поцілувати дитя, воно тікає.)

КСЬОНДЗ Не бійся, адже це людина, як і ти.

ВІДЛЮДНИК Ах, від нещасного всяк ладен утекти,
 Як від пекельного якого зла!
 Це ж і вона від мене утекла!
 “...Прощай!...” Даль вулиці лунка...
 Так блискавка зника.
(До дітей.)
 Чого ж, чого ж утекла?..
 Чим скривдив? Може, поглядом різким
 Чи порухом? А чи слівцем пустим?
 Слід пригадати! *(Силкується пригадати.)*
 Обертом все йде!..
 Ні, ні, ось бачу я, мов на долоні,
 Все в пам'яті до rischi – що і де...
 Два слова тільки у нічнім бездонні.
(З жалем.)
 Два слова і край!
 “Їду! Прощай!”
 “Прощай!.. – зрива галузку, подає... –
 Нам це лишилось тут... *(Показує на землю.)*
 Це все, що є!
 Прощай!...” Даль вулиці лунка...
 Так блискавка зника!

КСЬОНДЗ Юначе, глибоко твої відчув я болі!
 Все ж слухай – тисячі нещасніші стократ.
 Не раз вмивавсь і я слізьми гірких утрат –
 Молюся за батьків, оплакую обох,

Ксьондз печальний в головах,
 Ще сумніші слуги, друзі,
 Надто ж подружка в сльозах,
 Матінка в ще більшій тузі,
 Й найжурливіший – коханець.
 Глянь, з лиця щеза краса,
 Погляд никне і згаса,
 Все ж іще, іще ясніє;
 Вуст троянда пломеніє,
 Тільки ж в'яне на очах.
 Це так цвіт підтятий чах –
 Пелюстки, неначе тіні.
 Ось вуста її вже сині.
 Голову звела низенько,
 Всіх очима обійма,
 Впала голова легенько,
 Сполотніла, ледве диха.
 Руки стигнуть, а серденько
 Б'ється кволо, б'ється стиха.
 Мить – і вже її нема...
 Погляд рівний сонцю був ясному...
 Бачиш, ксьондзе, перстень цей?
 Пам'ять, вірності гарант.
 Діамант
 Сяє в ньому,
 Як вогонь її очей.
 Тільки племінь духу стих!
 Світить холодом трухлявих серцевин,
 Тьмяним полиском росин,
 Як скристалить студінь їх.
 Голову звела низенько,
 Всіх очима обійма,
 Впала голова легенько,
 Сполотніла, ледве диха.
 Руки стигнуть, а серденько
 Б'ється кволо, б'ється стиха.
 Мить – і вже її нема!

ХЛОПЧИК Вмерла! Ах, яка біда!
 Плачу так, що вже й незмога.
 То знайома чи сестричка молода?
 Щоб їй спокій вічний стріти,
 Будемо щодня молити Бога.

ВІДЛЮДНИК Смерть така буває, діти.
 Але є іще одна,
 Довга, болісна, жахна,
 Умертвляє не відразу,
 Огортає двох, як мла,
 Втім, моїх це мрій темниця,
 Їй – немов не чинить зла,
 Бо живе, як і жила...

Дві сльозинки заіскриться,
Та чуття стають, мов криця,
Що прийма іржі уразу.
Огортає двох одразу.
Втім моїх це мрій темниця,
Їй – немов не чинить зла!
Розквіта – жива-здорова.
Вмерла так... О ні... Ні слова!
Правда ж, діти, то страшніше,
Коли труп живе ще й дише? *(Діти тікають.)*
Отже вмерла!.. В серці рана!
Плачу. Позбігались люди,
Позлітались, як мошва,
Той гука, що це омана,
Той трясє мене за груди:
“Глянь, безумче, глянь – жива!”
(До ксьондза.)
Не зважай на поговор,
Що б лишень не говорили,
Ти моєму серцю вір:
Вже нема, нема Марилі! *(По паузі.)*
Можна й третю смерть зустріти,
Ту, що вчить Письмо, з правіку.
Горе, горе чоловіку,
Як таку зустріне смерть!
Мабуть, так помру я, діти,
Не один у мене гріх!

КСЬОНДЗ Не перед Господом, перед собою нині
І перед світом всім тяжкий твій кожен гріх.
Усі ми створені не для журби чи втіх,
А ближнім на добро, на праведні старання.
Яких не слав би Бог випробувань людині,
Хай свій забуде прах, бо є величний світ.
Остудить думка ця дрібніші поривання.
Працює праведник до пізніх літ,
А нищий завчасу лежить у домовині,
І врешті пролуна страшна сурма остання.

ВІДЛЮДНИК *(здивований)*
Ти, ксьондзе, чарівник? Якась тут дивина!
(До себе.)
На чарах, певне, знається чудово,
Або ж підслухав нас, тому все добре зна.
(До ксьондза.)
Від неї чув таке не раз я слово в слово!
Так само, як і ти, порадила вона
Тоді, прощаючись, як тихо вечір гас. *(З іронією.)*
Еге ж, був для повчань найбільш доречний час!
Плелася з пишних слів промова величава:
“Вітчизна й світло знань, і товариство, й слава!”
Тепер це все немов горохом об стіну,

Дрімаю в тихім сні.
 Вже не запалюють старих епох пісні,
 І Мільциядів дух не збуджує зі сну. (*Сніває.*)
 Що юні оболонь ця?
 За обрії ширяй,
 Вселюдськість оком сонця
 Проймай із краю в край!

Дихнувши, звіяла ті обриси бучні!
 Залишила від них лиш тінь сумну,
 Нікчемну потеруху,
 Що всякій кузьці – манна.
 Могла б цю куряву вдихнути всю притьмом,
 А хоче зводити на ній палаци духу!
 Зробила комарем, а оберта в титана,
 Щоб зміг раменом я струснуть небес огром.
 Намарне все! Вогонь спалахує лиш раз,
 Лише за юних літ, адже на все свій час.
 Коли його розпалить дух Мінерви,
 З племен оспалих лона
 Мудрець постане, і зоря Платона
 Сіятиме в прийдешнім без перерви.
 Коли ж розпалить честолюбства дух,
 Герой зведеться і до влади й слави
 Йде, творячи не так добро, як хижі справи,
 Так обертає кий на жезл пастух
 І порухом брови несе погибель трону.
 (*Помовчавши, повільно.*)
 Як той вогонь внесе у душу безборонну
 Зоря з-над хмар, душа стражданням заіскриться,
 Немов лампадою гробниця.

КСЬОНДЗ О нещасливцю вічно молодий!
 Печаль твоя така велика і гірка,
 Що добре бачу – ти не лиходій;
 Краса, що розум твій усе її шука, –
 Не в блисківі принад, а в глибині надій.
 Як палко ти кохав, так гідно наслухай
 Думок і почуттів небесної істоти.
 З-за неї й лиходій згадав би про чесноти,
 Ти ж, сповнений чеснот, ступив на лиха край!
 Хай розлучила вас недоля зла,
 Зоря на небесах злітається з зорею,
 Зоря віта зорю й щезає мла,
 І рвуться ланцюги над грішною землею,
 І душам височинь знов зустріч посила.
 Пробачить вам Господь і пристрасть, і жагу.

ВІДЛЮДНИК Та що це? Як же ти взнав тайну дорогу?
 (*Наслідуює голос ксьондза.*)
 Душа її свята, не тільки врода квітне!
 Спаде земний ланцюг в ясній височині!..

Ти нас підслухував, мав наміри брудні
 Чіпати заповітне,
 У серці сховане на дні,
 Чого не знають щонайближчі люди.
 Бо руки кладучи на груди,
 До кипарисових піднісни віт,
 Ми присяглись мовчать, це наш таємний світ.

А втім пригадую... В сумну годину
 Натхненний пензля чар поміг мені щасливо
 Весь блиск її принад перенести в картину.
 Я друзям показав це незрівнянне диво!
 Та поривання всі мої для них байдужі,
 І ніжність трепетна чужа для них цілком.
 Як без очей душа – їй темні інші душі!
 Холодним циркулем пойма натхненні злети!
 На небо дивиться так вовк чи астроном.
 Інакше – пастирі, закохані, поети.

Ах, так обожествив красуню на картині,
 Що й поглядом її тривожити не смію,
 Й коли прощаюся при місячнім промінні
 Чи лампі, що бува ясніє в п'ятьмі ночі,
 Краватки не торкнувся, не розсупоню шию,
 Перш ніж не затулю їй кипарисом очі.
 А приятелі що?! Слабку з них маю втіху!..
 Той, вгледівши мою збентеженість високу,
 Затис губу, аби не приснути зі сміху,
 І позіхнув: “Така собі, нівроку!”
 А той додав: “Ех ти, дитино!..”
 Ах, це той старець – в нього розум клятий!
 Він нас виказав злочинно! *(Все більше бентежачись.)*
 На ринку торохтів, люд наслухав строкатий;
 Хтось із дітей або роззяв
 Ксьондзу на сповіді сказав... *(Вкрай ошаліло.)*
 Ти так у душу заповзав?

КСЬОНДЗ Навіщо нам шляхи підступні та лихі?
 Хоч жаль твій скупчився в химерну плетеницю,
 Все ж тим, чії серця і душі не глухі,
 Таку розплутати не важко таємницю.

ВІДЛЮДНИК Так! То властивість людської природи:
 Що вдень бринить в душі на дні,
 Вночі до голови – без перешкоди,
 Ніхто не зна, що розплететься в сні.
 Давно, давно!.. Мені було так само.
 Ми вперше стрілися. Коли прийшов додому,
 Ліг спати, жодних слів не мовивши нікому.
 Коли ж прокинувся й сказав “Добрідень, мамо!”,
 Почув: “Так ревно ти почав молитись Богу?
 Всю ніч зітхав і вів молитву безнастанну,

Літанію казав про Найсвятішу Панну”.
 Я зачинятися став по ночах потому.
 Тепер не виявлю подібну осторогу,
 Бо сплю, де прийдеться, тепер не маю дому,
 І часто марю в сні... на хвилях мрій!
 Буря віє-повіває,
 Креше в пільмі блискавки,
 Міріади рис єднає
 В обрис дивний та чудний,
 Розсипає на друзки.
 Один лиш образ вкарбувався в серці:
 В пісок впаду й дивлюсь у глибочінь земну –
 Блищить, як місяць, що відбивсь в озерці,
 Блищить і вабить, та не досягну.
 А стрелю поглядом у височини,
 То за поглядом умить
 Ангел в’ється і летить
 На небесні верховини. (*Дивиться вгору.*)
 Розправляє, мов орля,
 Крил вітрила край хмарини
 Й сам не пада до звірини –
 Списом ока поціля;
 Звіддала тремтливо мріє,
 Наче вплутався у сіті,
 Наче крила з небом зліті:
 Так вона мені зоріє! (*Співає.*)
 Днина сонячна, ясна,
 Ніч, огорнута пільмою, –
 Все за нею йду, вона
 При мені, та не зі мною!
 Отож як з’явиться її чарівний лик,
 А я в полях чи там, де шелестять гаї,
 Мовчати прагну, все ж не слухає язик,
 Звернусь до милої, назву ім’я її,
 Й почує хтось лихий, оце й підслухав нині
 В ранковім безгомінні.
 Був ранок... Повсякчас у пам’яті щемить...
 Якраз уже дощі скінчилися в ту мить,
 Палахкотливою луги рососою вмиті,
 В долинах скрізь туман, мов порошистий сніг,
 Минає ніч, зірки щезають у блакиті,
 Лише одна зорить, ясніє угорі,
 З якою досі я вітаюсь в цій порі,
 Біля альтани там... (*Озирається.*)
 Ха-ха! Я вниз побіг..
 То інший ранок! Ха! Палкий порив
 Памороки забив!.. (*По паузі пригадує.*)
 Був ранок... Весь в думках, в тривогах, серце плаче,
 Дощ лє, немов з відра, шалений вітровий...
 В куц сховався я, щоб не змок...
 (*З лагідним усміхом.*)
 Ну й підслухав лиходій...

От лиш зойк чи й плин думок?
 Чи й наймення взнав крутій?
 Не один в кущі листок...

КСЬОНДЗ Бідний, бідний ти, юначе!
 Хто підслухав? Хто такий?

ВІДЛЮДНИК *(поважно)*
 Хто? Маленький хробачок!
 По листочках ковз та ковз,
 Миготливий світлячок.
 Ах, ну геть людська істота!
 Так сказав, коли приповз
 (Хтів розраяти в журбі):
 “Бідний, нащо ця гризота?
 Годі мучитись тобі!
 Чулий ти, п’янка вона,
 Та чи в тім твоя вина?”
 “Ти поглянь, – так далі вів, –
 На мою метку іскрину –
 Кущ від неї заяснів!
 Пройняла мене пиха,
 Але ж іскра ця лиха,
 Допровадить до загину.
 Скількох моїх братів злі ящірки поїли!
 Тож клену оздобу власну,
 Хай би згубні ці принади
 Не ясніли;
 Та над цим не маю влади,
 Доки житиму – не згасну!

ДІТИ Як чудесно, дивно як!..
 Тату, тату! Диво з див.
(Ксьондз відходить, стенаючи плечима.)
 Чи можливо, щоб хробак,
 Як людина, говорив?

ВІДЛЮДНИК Чом би й ні? Тут ще один –
 У конторці голос душки,
 Три молитви просить він.
 От прислухайсь – калата?

ДИТЯ Так-так-так, та-та, та-та..

 Так, їй-богу, калата,
 Як годинник з-під подушки.
 Що це? Та-та-та, так-так!

ВІДЛЮДНИК Калатати він мастак.
 Лихварем був цей хробак. *(До калатуна.)*

Може, є бажання в душки?
(Удає голос.)
 “Грѳох молитв почути плин”.
 Ах ти скнаро! Цього діда
 Знаю – він був мій сусіда;
 Він мав статки золоті,
 Все, що міг стягав до хати,
 Щоб вдові чи сироті
 Хліба скибочки не дати.
 Душа з мішком грошви лежала день при дні
 В конторці аж на дні.
 А тому тепер по смерті
(В пекло ж потрапля не зразу)
 Точить все й гризе до сказу
 В невсипущій круговерті.
 Тричі, як ласкаві ви,
 Шліть за нього молитви.
(Входить ксьондз зі склянкою води.)

ВІДЛЮДНИК *(все в більшій бентезі)*
 Чув скигління злого духа?

КСЬОНДЗ Знову мариш! Боже мій! *(Озирається.)*
 Глупа ніч, не писне й муха!

ВІДЛЮДНИК Лиш настав пильніше вуха. *(До дитини.)*
 Йди, маля, до нас мерщій!
 Ти щось чув?

ДИТЯ Так, тату, так.
 Щось там шепче.

ВІДЛЮДНИК Ну то як?

КСЬОНДЗ То пусте! Йдіть спати, діти.
 Тихо, як завжди було.

ВІДЛЮДНИК *(до дітей, з усміхом)*
 Природи голосу старим не зрозуміти!

КСЬОНДЗ Брате, ввірся цій воді,
 Покропи своє чоло,
 Може, згасне шал тоді.

ВІДЛЮДНИК *(бере й вмивається, тимчасом годинник починає бій;
 по кількох ударах полишає воду, ціпеніє і дивиться поважно й понуро)*
 Б’є десята вже якраз. *(Співає півень.)*
 Півня перший знак, авжеж;
 І життя минає, й час. *(На столі гасне одна свіча.)*
 Перше світло гасне теж.
 Ще лишилось дві години. *(Починає тремтіти.)*
 Як я змерз!

Бо потім... знову вдаль... від дому, від опіки!
 Ах, і тебе також чекає ця дорога,
 Обнімемось тоді, але уже навіки!

КСЬОНДЗ Де був ти, Густаве? Надовго щез раптово
 І, мабуть, не одну зазнав лиху пригоду.
 Де пропадав? Ти зник, неначе впав у воду.
 Хоча б що написав, переказав хоч слово!
 Минуло стільки літ!.. Що сталось, друже мій?
 Так тишив ти усіх в далекі дні шкільні,
 Ти був найкращою з усіх моїх надій,
 А нині так змарнів! Ще й у таким вбранні.

ГУСТАВ (*з гнівом*)
 А як мої жалі поллюються через край
 І я почну твої науки проклинати?
 Це ти мене убив! Це ти навчив читати,
 Щоб я красу в книжках і світі зміг пізнати,
 Ти в пекло обернув цей світ мені...
 (*з жалем і усміхом*)
 ...і в рай.
 (*З більшим запалом і погордою.*)
 А тут лише земля!

КСЬОНДЗ Тебе убив? О Боже!
 Людина чесна я. Що кажеш? Так негоже!
 Ти був мені як син.

ГУСТАВ І через те я, власне,
 Тобі прощаю все!

КСЬОНДЗ Одне просив у Бога –
 Щоб ще побачити тебе хоч раз в житті!

ГУСТАВ (*обіймає*)
 Ще обнімімося. (*Дивиться на свічу.*)
 Бо й друга швидко згасне.
 Бог зглянувся – були ті просьби не пусті.
 Та пізно... (*Дивиться на годинник.*)
 Жде мене далека путь-дорога!

КСЬОНДЗ Волів би слухати про всі твої новини,
 Та спершу слід тобі хоч трохи відпочити.
 А завтра...

ГУСТАВ Дякую, та не прийму гостини,
 Бо вже не маю чим за неї заплатити.

КСЬОНДЗ Та як?

ГУСТАВ Та так, бо ті, які не платять, кляті!
 Відплатою небес ви будете багаті,

Слід тільки хоч сльозу із вдячності пролляти.
Платити слід за все, належно відробляти.
А я, блукаючи краями спогадань,
Де кожен закуток варт багатьох страждань,
Всі почуття віддав і сльози всі до краю
І вже нових боргів віддати не здолаю.
(По паузі.)
Оце відвідав дім небіжчиці-матусі
І ледь пізнав його! Все в тлінні й потерусі!
Куди не гляну, скрізь руїни й запустіння,
Поламаний паркан, розкидане каміння,
Буяють полини і мох росте в дворі,
І тиша цвинтарна, як о нічній порі!
О, під'їздив не раз я до цієї брами;
Коли, побувши десь, вертався знов до мами,
До мене здалеку доносились вітання,
Привітна челядь жде уже за містом зрання,
Сестрички і брати біжать малі навстріч,
“Наш Густав, Густав наш!” – бадьорий лине клич...
Назад з гостинцями їм радісно вертати,
З благословенням жде біля порогу мати;
Гармидер, дотепи – навкруг товариші!..
А нині пуста, ніч, і жодної душі!
Лише скигління пса... Наш вірний песе Крук!
Родини цілої улюбленець і друг!
Лишився тільки ти з товаришів і слуг.
Пильнуєш, хоч від літ і голоду змарнів,
Ворота без замка і дім без хазяїв...
Мій Круку, йди сюди! Прибіг, не вірять слуху,
На груди скік – і вмить завив і впав без духу!..
У вікнах світиться: заходжу, – жах та й годі!
Сокири, ліхтарі – недолюдки в господі
Плюндрують залишки минувшини. Розбій!
Де ложе матері стояло, лиходій
Підлогу крушить, цеглу відрива,
Схопив його, здушив – з одного стало два!
Я долі сів з плачем; у мороці досвітнім
Хтось києм підпира ходу в чваланні літнім,
Йде жінка, в дранті вся, зболіла і бліда,
Несосвітенною марою вигляда;
Напевно, узяла мене за розбишаку,
Сахнулась, хреститься, голосить з переляку.
“Не бійся. З нами Бог. Ти хто, моя кохана?
Чого блукаєш тут в порожнім домі зрана?”
“Убога, бідна я, – говорить зі слізьми, –
У домі цім колись панам служили ми,
Добродіям – земля хай буде їм пером!
Не жалував Господь їх щастям і добром,
І їх, і їхніх дітей... Дім пусткою тепер,
Зник безвісти панич, напевно, теж умер”.
Відчув я в серці біль, застиг біля порога...
Невже минає все?

Бо чулістю сльози душа людська багата.
Гірка трутизна сліз лише в злочинця й ката.

ГУСТАВ Ще дещо розповім... Заходив і в садок,
Тоді ж, як пробира осінній холодок,
Так само хмарами пойняті небеса,
Блідавий молодик, ледь світитесь роса,
Туман, мов сніг пухкий, ним всі долини вкриті,
Минає ніч, зірки щезають у блакиті,
Та ж зірка вранішня засяяла вгорі,
Що з нею досі я вітаюсь в цій порі;
Скрізь, де не йшов, мене те ж відчуття пекло,
Все, як було колись – її лиш не було!
Біля альтани щось зашелестіло враз...
Вона?.. Ні! Вітерець пожовклий лист потряс.
Альтано! Радості колиско і труно,
Тут знавсь і тут прощавсь!.. Тут досі все чутно...
Здається, вчора тут вона могла сидіти,
Їй пах прив'ялий сад і шелестіли віти.
Вслухаюся, дивлюсь... Намарне зір блука,
Лише маленького угледів павука –
За ниточку тримавсь, кругом листочка звиту,
Отак уже і я ледь-ледь держуся світу!
Дивлюсь, під лавкою накидано квіток,
Букетів залишки, і начебто листок,
О так, це той листок, мого листочка край
(*піднімає листок*),
Що нагадав мені останнє: “Прощай!”
Це давній приятель, його я привітав,
З ним довго говорив, про все його питав:
Коли вона встає? Що робить, вставши рано?
І що вона співа, як гра на фортеп’яно?
Яке з джерел в саду щонаймиліше їй?
Який найбільш її приваблює покій?
Як згадує мене, шаріється в ту мить?
А згадує мене хоч трішки, мимохить?..
А втім цікавому покара є страшна!
(*Злісно б’є себе в чоло.*)
Все жінка!.. (*Співає.*)
 Перш... (*Уриває спів. До дітей.*)
 Малі! Так пісенька луна! (*Співає.*)
Перш згадує щомиті –
Найкращого у світі!

ХОР ДІТЕЙ О як вона кохає –
 Ї на мить не забуває!

ГУСТАВ Вже згадки принагідні
 Щодня чи й раз на три дні.

ХОР ДІТЕЙ В ній чулість дивовижна,
 Бо згадує щотижня!

- ГУСТАВ А там жди в місяць згадку,
 В кінці, як не спочатку.
- ХОР ДІТЕЙ О скільки в ній добра є –
 Щомісяця згадає!
- ГУСТАВ Не спиниш днів потоку,
 Все забуттям пойнято,
 Та згадує щороку
 На Великодне свято.
- ХОР ДІТЕЙ О, ввічлива нівроку,
 Бо згадує щороку!
- ГУСТАВ Ось... *(показує листок)*
 відкидає геть минулого скалки!
 Не вільно їй мої носити пам'ятки!..
 Не тямлю власних ніг, коли виходжу з саду.
 В палац! Звіряюся на невідому владу
 Їй на тисячі вогнів іду з пільми вперед,
 Візничі вигуки, і скреготи карет..
 Уже біля стіни... Скрадаюсь мовчки далі,
 Впиваюсь поглядом в парадне, все в кришталі,
 Накрито всі столи, гостей і слуг багато,
 Спів, музика – якесь гучне справляють свято!
 Тост!.. Чується ім'я... Хтось із тії братви
 (Ах, не скажу кому!) вигукує: “Живи!”
 “Живи!” – на всіх устах бадьорість того слова...
 Я стиха додаю: “Живи і будь здорова!”
 А далі (чом же я не провалився вмить?)
 Ксьондз ще ім'я назвав і вигукнув: “Живіть!”
(Неначе вдивляється в двері.)
 Всміхнувшись, дякують... Вона?.. Неначе рада...
 Напевно не скажу, не бачу з-за свічада.
 Рвонувся я, осліп від люті і оглух,
 Лець шибу не розбив і впав, спустивши дух...
(По паузі.)
 Гадав, що дух спустив, а тільки втратив тяму!
- КСЬОНДЗ Сам прирікав себе на муки немізерні.
- ГУСТАВ Як мрець, неподалік гульні і тарараму
 Лежав на зрошенім гіркими слізьми дерні:
 Такі дарує світ нам крайнощі химерні!
 Прокинувшись, узрів кривавий небокрай.
 Мить зачекав: уже ні блискоту, ні гаму.
 Та мить як вічність, все ж як блискавка і грім!
 Ще трапиться така лиш на суді страшнім!
(По паузі, спроквола.)
 То ангел смерті геть земний мій звіяв рай!

КСЬОНДЗ Навіщо ти ятриш притишену скорботу?
Мій сину, давня це, та слухна засторога –
Коли що сталося та ще й без повороту,
То слід звірятися лише на волю Бога.

ГУСТАВ (з жалем)

Ні, нас до спільного життя призначив Бог,
Ще в сповитку зоря осяяла обох
Одна, й хоч різним став життя подальший плин,
Ми вродою близькі і вік у нас один,
І в тім, що вабить нас, і в тім, чого нам шкода,
У злетах почуттів, думок... – у всьому згода.
Єднала спільність нас навіки небувала,
Бог сплів міцні вузли... (З неймовірним жалем.)

А ти їх розірвала!

О, жінко наче пух! О вітряна істото!
Що ангели? Ясніше ти зориш,
Але душею гірша, гірша, ніж...
Як засліпило бідну срібло-злото!
І честолюбства блискотінь пуста!
Бодай, все, що діткнеш, перейде в срібло-злото,
Все, що прихилить серце і уста –
Цілуй, стискай студене срібло-злото!
А доведеться вибирати знову
Й прилине постать чарівнича,
Якої Бог не випускав зі схову,
В якої більш ніж ангельське обличчя,
Хай буде ліпша від найкращих снів,
Ніж навіть ти... Тебе не проміняю!
Аби хоч раз твій погляд заяснів!..
Нехай у посаг їй
Скарб світовий,
Скарби всіх зір без краю –
Тебе не проміняю!
Не їй мій погляд чи й найменший знак,
Хоч би за всі багатства золоті
Схотіла, щоб її за любову
Взяв ненадовго у житті,
Яке тобі віддав я просто так!
Нехай на рік чи й половину,
Нехай на ласку лиш єдину,
Нехай лиш тільки на хвилину –
Подалі від такого шлюбу. (Суворо.)
З холодною байдужістю мене
Ти прирекла на згубу,
Ти розвела вогонь, і враз
Зайнявсь ланцюг, що в'яже нас,
Став наче пекло вогняне,
Страждання зроджує без краю!
І Бог тебе не проклене?
Я сам скараю.

Тремтїть, лукаві, йду!
(Дістає кинджал; з різкою іронією.)
 Блиск вістря на ясних панів!
 Для тостів наточу вина...
 О молода страшна!
 Фату напнула на біду!
 На шию й до чортів тягти!
 Моя!.. *(Стримується в задумі.)*
 О ні!.. Це ж як? Щоб вмерла ти?
 Невже це я вже так осатанів?
 Геть вістря! *(Ховає.)*
 Лезо пам'яті гіркої
(ксьондз трохи відходить)
 Завдасть їй більшу рану!
 Піду, але без зброї,
 Лише на неї гляну...
 Золочені гуляють пияки
 В тих залах при весільному столі!
 Я в цьому дранті, з листям на чолі
 Зайду і стану при столі...
 Подивувавшись, ллють сповна
 Й мені, запрошують у зграю,
 Стою, мов скеля кам'яна,
 Ні слова не відповідаю.
 Кружляє й скаче вир, вщерт повно співу й гуку,
 До танцю і мене зве дружба обрядова,
 Я ж руку до грудей, листочок – в іншу руку,
 І не кажу ні слова!
 Ось і вона, неначе ангел раю.
 “Чи можу, гостю мій, спитати, – гречна мова! –
 Хто ти такий, відкіль?” Я не кажу ні слова;
 Лиш поглядом проймаю,
 Отруйним поглядом змії,
 З грудей все пекло вклав у зір;
 Хоч ствердне, як верхів'я гір –
 Я поглядом протну її!
 Вгризусь, як дим пекельний, під повіки
 І вп'юсь у голову навіки,
 Вдень мрію чисту оберну в брудну,
 Вночі збуджу зі сну.
(Далі повільніше й розчулено.)
 Але ж вона дітклива, як пушинка,
 Яку привабила трава,
 Яку так легко обрива
 Найменший повів чи росинка.
 Все, що втіша мене, її втіша,
 А прикрість хмуристь личко ясне,
 Ледь засмучусь – її веселість гасне;
 Здавалось, в нас одна душа,
 Що здумає одне, те інше скаже радо,
 Навіки з'єднані усім еством,
 В обличчя глянувши, як у свічадо,

Ми серцем бачили і чули без розмов.
 Блиск погляду мого притьмом,
 Немов метелик запальний,
 І до очей вертає знов.
 Я так її кохав! І маю поспішати
 Коханця одягати у лиходія шати?
 О ниці заздрощі! У чім її вина?
 В чім гріх?
 Двозначним словом підвела вона?
 Бринів лукавством сміх?
 В очах світилася омана?
 Чи обіцяла щось, у чімсь клялась кохана?
 Чи мав од неї хоч у сні надію?
 Ні! Мрію сам плекав, сам винен я сповна,
 Сам трунки приправляв, з яких тепер шалію!
 Які ж мої права? З чого увесь цей шал?
 З чого пиха? Хто я? Яких висот дійшов,
 Яких чеснот, чинів? Яких зазнав похвал?
 Ніяких! В мене є лише одна любов!
 Тож на зальоти я не зважувавсь ніколи,
 Тож на взаємність я не покладав надій,
 Аби лиш ясні очі не хололи,
 Аби лише при ній,
 Аби лише удвох – хоч як сестра і брат,
 І тим би втішився стократ.
 Сказати б: ось дивлюсь, так як і вчора,
 Так як дивитимусь на неї завтра знов,
 Уранці з нею, вдень, при ній звечора,
 Вітав би першим я й до столу з нею йшов –
 Ах, щастя б я зазнав! *(Помовчавши.)*
 Так пориватись марно!
 Колючками очей і жал сповита ти!
 І не поглянути безкарно.
 Лишити кажуть, геть іти...
 Померти!.. *(З жалем.)*
 Не збагнуть, бездушні, кам'яні,
 Як то відлюднику скінчити вік!
 Конає й дивиться на світ в самотині!
 І нікому стулить повік!
 Жалобне гроно коло домовини
 Не зійдеться вести в останню путь,
 Ні пригорщі землі нема кому сипнуть,
 Ні вилити сльозини!
 Коли б тобі явився хоч у сні,
 Аби на згадку про гіркі страждання
 Хоча б один лиш день тужила по мені
 Й хоч стьожку прип'яла жалобну до убрання!..
 Зирнула б крадькома... і здумала в ту мить,
 Сльозинку ронячи: ах, він мене кохав!
(З дикою іронією.)
 Геть бабські лементи!.. Плаксію кволий, цить!

Конає, ах, все лезо вгнав у тіло,
Впав жертвою шаленства!

ГУСТАВ (*з холодним усміхом*)

Та ж не пада!

КСЬОНДЗ (*хапає за руку*)

Хай це минеться грішнику безкарно!

ГУСТАВ

Щодня не здійснюють злочинств таких,
Тож не хвилюйся марно;
Було – осуджено, лиш для науки
Я повторив цей гріх.

КСЬОНДЗ

Та як? Це що таке?

ГУСТАВ

Полуда, чари, штуки...

КСЬОНДЗ

Волосся здибилось, тремчу, трясуться ноги.
В ім'я Господне! Що це за наслання?

ГУСТАВ (*дивлячись на годинник*)

Години било дві: любові та страждання,
Ось третя битиме – перестороги.

КСЬОНДЗ (*хоче його посадити*)

Сядь, вбивчу зброю цю віддай лишень,
Оглянуть рани дай...

ГУСТАВ

Дам ліпше слово друга –
У піхвах лишиться кинджал по судний день,
А рани – то пусте, глянь, відійшла недуга.

КСЬОНДЗ

Бог свідок, не збагну... Це що?

ГУСТАВ

Шаленства сила?
Химерні витівки?.. Ні, зброя є така,
Що якнайглибше в душу проника
І не ушкоджує ніскільки тіла.
Вже двічі зброя ця мене вражала...
(*Помовчавши, з усміхом.*)
Ця зброя за життя – очей жіночих жала. (*Понуро.*)
По смерті – грішника, страждальця люта скруха!

КСЬОНДЗ

В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа!
Чого стоїш, як мрець? Все позираєш вбік...
Ах, очі!.. Більмами мутніють з-під повік!
Спинився пульс... Рука – неначе вкрита льодом!
Що означає це?

ГУСТАВ

Про це пізніше, згодом!
Не знаєш ти, чому в цей світ прибув я знов.

От тільки хто привісив тягарець?
Пружини, кола... Глузд усьому вас навча,
Не видно лиш руки й ключа!
З очей твоїх земне упало б покриття,
Навколо не одне узрів би ти життя,
Котре застиглий світ приводить в рух.
(До дітей, що входять.)
До конторки швидше, діти! *(До конторки.)*
Ну, чого хотів би дух?

ГОЛОС З КОНТОРКИ

Три молитви попросити.

КСЬОНДЗ *(вражений)*

Ах, слово стало тілом!.. Боже мій!
Збудіть же титаря, гукніть людей мерщій!..

ГУСТАВ

Де віра й розум? Їх згадать якраз пора!
Що вдіє весь твій люд, як є свята десниця?
Богобоязнений нічого не боїться!

КСЬОНДЗ

Чого тобі, кажи... Ах, то упир, мара!

ГУСТАВ

Мені – нічого, все ж в стількох нужда і біль!
(Ловить коло свічки мотиль.)
Чи так, добродію мотиль?
(До ксьондза, показуючи мотиль.)
Крилатий любить рій очима мерехтіти,
А тьмарив за життя всі проблиски освіти!
Їх по страшнім суді жде в мороці блукання;
Тим часом кожна з окаянних душ
Не любить світла, все ж летить в огонь чимдуж,
Для темних духів то найбільше катування!
Глянь, ось мотиль барвистий неспроста,
Вельможний був, з пихи кривив уста,
Крил розмахом значним
І села тьмарив, і міста.
А цей, комаха чорна і товста,
Був цензором тупим,
Там, де мистецтва квіт зроста,
Чорнив красу і висисав
Солодкість жалом нищівним,
Все нівечив умент,
Розточував науки зерна вщент,
Гадючим зубом гриз, кусав...
А ці дзизкучі хмари –
Все прихвосні вельмож, чорнильнії нездари.
Куди скерує гнів їх пан,
Туди їм враз летіти,
І ледь проріс посів чи зрілий лан –
Все нищить сарана.
Ніколи хай за них молитва, діти,

Не пролуна.
 Є інші, гідні співчуття.
 Твої між ними учні, чий порив
 Ти направляв до верховин буття,
 Чий вроджений вогонь розпалювати вмів.
 Яка чекала їх покута за провини,
 Розкрив я, вічності переступив пороги:
 Ввібгав своє життя в короткі три години,
 Все знову витерпів – тобі для застороги;
 Молінням, учтою полегшуй долю їх,
 Для мене – згадок лиш нехай не буде шкода.
 Достатньо за життя карався я за гріх.
 Не знаю нині що – покута, нагорода?
 Хто на землі провів солодку райську днину,
 Свою знайшовши другу половину,
 Перелітаючи буденні грані,
 Душею й серцем тонучи в коханні,
 В злютованості помислів, стремлінь,
 Окремішність свою й по смерті губить –
 Прикутий до тієї, котру любить,
 В її вступає тінь.
 Як мав до Господа пошану за життя,
 На небі ділиш з ним хвалу,
 А ні, в лиху втрапляєш кабалу
 Без вороття.
 Ах, ввірив янголу мене Господь святий,
 Всміхнулось майбуття ясне мені і їй,
 Тимчасом я, мов тінь, блуджу при любих чарах,
 То в небесах ясних, а то в пекельних хмарах.
 Як згадує, зітха, сльозину пролива –
 Мій дух край милих уст, волосся розвіва,
 І разом з віддихом усю її проймає,
 І в небі я, де янгол має!
 Коли ж!.. О знає, хто кохав,
 Як з ревнощів горів-палав!..
 По світі довго ще мені блукати треба,
 А звільнить Бог її від втіх земних і бід –
 За любим янголом услід
 Вкрадеться тінь моя до неба.
*(Годинник починає бити.
 Співає.)*
 Пам'ятати належить усім
 Владну силу святого наказу:
 Хто хоч раз був на небі живим,
 Втрапить мертвий туди не одразу.
*(Годинник припиняє бій. Півень співає. Лампада перед
 образом гасне. Густав зникає.)*

ХОР

Пам'ятати нам варто усім
 Владну силу святого наказу:
 Хто хоч раз був на небі живим,
 Втрапить мертвий туди не одразу.

ДЗЯДИ

Видовище

Частина I

Праворуч на сцені – дівчина самотньо в кімнаті, де зліва безліч книг, фортеп'яно, вікно в поле, а справа – велике свічадо, свіча, що згасає на столі, де також розгорнута книга (роман “Валерія”).

ДІВЧИНА (*підводиться з-за столу*)

Недобра свічка ти! Ще б трішки погоріла!
 Не дочитала я – тепер заснуть несила!
 Я вами, Густаве й Валеріє, живу,
 Ах, часто снилися мені ви наяву,
 Чи довго буде так, Бог відає святий!
 Сумна історія! І висновок сумний!
 (*По паузі, невдоволено.*)
 Адже все ясно й так, без дальшого читання!
 Хіба когось ще тут (*показує на землю*)
 подібне жде кохання?

Валеріє! З усіх жінок в юдолі цій
 Ти гідна заздрощів! Тебе кохав такий,
 Що інші мріють вік про нього, та даремно,
 Й таких, як в нього, рис шукають скрізь недремно,
 І дослухаються до різних голосів,
 Аби вловити тон, щоб душам їх бринів.
 Та зір Медузи в них – все в камінь оберта,
 Слова студеніші, як восени сльота!

Щодня під враженням від суєтних подій
 Вертаю в самоту, у світ книжок і мрій,
 Немов закинутий на острів мандрівець,
 Що зрання сходжує його з кінця в кінець,
 Шукає ближньої істоти, та намарне,
 Й сам ночувати йде у житло незугарне.

Шаленець, хай до стін зізнається в коханні
 Й не торга ланцюга, щоб той дав спокій рані.

Навіки замкнені!.. Привіт вам, стіни голі!..
 Зуміймо в'язнями стать зі своєї волі –
 Чи вдасться? Мудреці були колись великі,
 Шукали в самоті коштовності та ліки
 Й трутизни, ось і ми, безвинні чародії,
 Шукаймо і свої отруюймо надії.
 Як віра повелить нам з ними жити далі,
 Сховається душа в мудрецьким причандалі.
 Дасть, може, й цей загин чудесне воскресіння,
 В Елізій вкаже путь, у благосне проміння.
 А в тінях лишимось, у цім чуттевім світі, –
 В нудній буденності нам доведеться скніти.
 Між тіней? На землі не знали ще таких,

Що міцно зв'язує примара смерті їх?
 Їх душі породив слів поетичних чар,
 Їм обрисів надав плин дивовижний хмар. .
 Ні, думкою про це природи не ображу,
 Хулою на Творця себе я не зневажу.

Світобудова всім тілам і душам мати,
 В ній всім призначено істоту ближню мати,
 Є з чим єднатися і променю, і звуку,
 Де творять барва й тон гармонії сполуку.
 Пилинка в обширах блукати рада,
 На серце атома близького врешті пада;
 Лиш серцю чулому в довічній самоті
 Лишатись випало, неначе сироті,
 Хоч серцем цим Творець нагородив мене,
 Ніхто з юрми його не визнає, не збагне!
 Все ж мусить бути десь, хоч на краю землі,
 Хто принесе йому вітання на крилі!

Порвати б хмари ті, що розділяють нас,
 Хоч перед смертю нам злетітися, хоч раз,
 Хоч слова, погляду, достаньо навіть миті,
 Лишень дізнатися, що ми жили на світі.
 І враз душа, яка іще тріпоче в тілі,
 Де їй розкоші всі отруєні, немилі,
 Із пустки темної чудесним стала б раєм!
 Розкриєм душі ми, взаємно їх пізнаєм,
 І все, що у думках високістю іскриться,
 І кожна чарівна сердечна таємниця
 Вмить явиться очам коханої істоти,
 Як вийняті з грудей коштовності-чесноти.
 Тоді у спогадах могли б ми оживити
 Минуле; майбуттю – в передчуттях радіти,
 І починаючи з дня нинішнього хвили,
 Поєднуючи все, жить в повноті і силі.
 Були б, як марева, що їх ясна роса
 Весняним ранком шле в високі небеса,
 Легкі й невидимі, але зберуться в хмари
 Й між зорями нові запалюють стожари.

*Ліворуч в театрі входить хор селянок зі стравами й напоями;
 на чолі хору поважний старець.*

ВІЩУН Темно всюди, глухо всюди,
 З чуйним вухом, пильним оком
 На обряд спішімо, люди,
 З тихим співом, вільним кроком;
 Не колядки повнять груди,
 Скорбні співи забриніли;
 Не до двору з новим роком –
 Йдем зі слізьми на могили.

ХОР Поки темно, глухо всюди,
На обряд таємний, люди.

ВІЩУН Поспішаймо, тільки тихо,
Поза церквою і двором –
Ксьондз в обряді бачить лихо,
Пана не збудімо хором.
То мерці у вільнім колі,
Віщуніві завжди раді,
А живі у панській волі,
Цвинтар у церковній владі.

ХОР Поки темно, глухо всюди,
Слід обряд вершити, люди.

ХОР МАЛІЮКІВ *(до дівчини, див. "Романтичність")*

Руки ламати й плакати годі,
Нащо дівочій в'янути вроді?
Іншим очиці зіницям блиснуть,
А руки іншу правицю стиснуть.

Голубка й голуб летять високо,
Ще вище орлик – націлив око;
Голубка лине й не озирнеться,
Поглянь, чи слідом твій милий в'ється.

Не плач намарне, покинь зітхання,
Бо вже воркує нове кохання,
На шиї вінчик, на ніжках шпори,
А скрізь по пір'ї горять узори.

З любистком ружа край оболоні
Разом духмяні склали долоні,
Та залишилась по косовиці
Без чоловіка – гірко вдовиці.

Нащо ці сльози, нащо зітхання?
З нарцисом ніжним славне кохання,
Між польовими сяє квітками,
Як місяченько поміж зірками.

Руки ламати й плакати годі!
Нащо дівочій в'янути вроді?
Плачеш, та вже він оком не блисне,
Вже він твоєї ручки не стисне.

З хрестиком тьмяним в нього правиця,
Тільки на небо здатен дивиться,
Церкві на нього дай, мила вдово,
Нам нині сущим дай гарне слово.
(До старця.)

Старче поважний, годі тужити,
 З тугою в серці болісно жити,
 Ти для нас приклад – шаную повні,
 Юні цінують ради коштовні.

З дуба спадають шати темнаві,
 Тіні благають квіти і трави...
 – З новим не знаюсь я поколінням,
 Може, вороже лагідним тіням,
 Інші зростали трави і квіти
 В прихистку в мене – час не спинити!..

Ці нарікання зовсім даремні.
 Хто давні роки згадує темні?
 Тим одквітати, цим проростати,
 Хтось, може, й ліпший, важко сказати.

Оберігай же сущу окрасу,
 Вгадуй в нас відсвіт давнього часу.
 Годі зітхати в марній печалі,
 Люд і вмирає, й житиме далі,

Щастя не все ж бо згасло в могилі,
 Тут ще для тебе люди є милі.
 Тож утішайся радістю з ними,
 Будь не з мерцями – з нами, живими.

ВІЩУН

Хто в життєвім прагнув полі
 Йти нехитрими стежками,
 А зазнав лихої долі,
 Бо стрівавсь лише з тернами;

Хто на схилі літ в тривозі,
 Битий скрутою тяжкою,
 Вже забув мету в дорозі
 Й хоче тільки супокою;

Хто вдивлявсь в огні високі,
 Марив про зорю надземну
 І не знав землі, аж поки
 В прірву не потрапив темну;

Хто в печалі оживити
 Прагнув давню згаслу днину,
 Хто жадав собі явити
 Дня прийдешнього картину;

Хто свої дочасно квіти
 Рвав, а вже цвісти несила,
 Мружив очі, щоб хоч снити
 Тим, чим дійсність обділила;

Хто лиш мріяв хворобливо,
Мучив сам себе уміло,
Хтїв торкнуть руками диво,
А воно в душі бриніло;

Хто в полоні заповіту,
Хто в майбутнє серцем лине,
На могилу йди зі світу,
Не мудрій – віщун там стріне!

Темних таємниць доволі,
В пісні й вірі їх світання,
З нами, в кого в душах болі,
В кого спогади й жадання.

ДИТЯ

Заблисло, де костьол... Вертаймося до хати...
Як страшно! Почало по лісі щось волати.
На цвинтар завтра вже. Тобі своїм звичаєм
Молитись, а мені вбирать хрести розмаєм.

Так начебто в цю ніч слід мертвим бути з нами,
Не знаю зовсім їх, не пам'ятаю мами,
У тебе ж зір слабкий і вдень, отож даремно
В давно не бачених вдивлявся б – дуже темно.

І слух слабкий. Згадай! Минуло дві неділі,
Коли сусіди в нас і родичі сиділи
В твій день народження, ти серед них мовчав,
Їх запитань не чув, їм не відповідав.

Нарешті запитав, чого таке зібрання
У несвятковий день, чи скоро вже світання.
Ми ж з днем народження прийшли тебе вітати,
Невдовзі смеркло, ніч лише розкрила шати.

СТАРЕЦЬ

Відтоді все пливли й пливли за днями дні!
Знайомі береги лишив я вдалині,
Все найдорожче час в своїм втопив бездонні,
Всі ваші голоси обличчя і долоні...
Обличчя, що кохав з дитинства їх, і руки
Пестливі й лагідні, і милі серцю звуки –
Все згасло, відгуло, все стерлось нанівець,
Хтозна, між трупів я чи сам такий же мрець.
Лишаю інший світ, ніж той, що був застав;
Нещасний, хто в свій гріб частинами вростав!
Твій голос, внуку мій, моя остання вітха,
Мов пісня вмерлої бринить малому стиха
Й він звуки матері повторює й квилить.
Але ж і ти мене в якусь покинеш мить.
Сам піду – хто живих не чує в день ясний,
В могильній тиші свій, там бачить в час нічний.
Не заблуджу, ходив не раз по цій дорозі,

Спочатку ось, як ти, дитино, у тривозі,
 А потім хлопчаком з цікавості й охоти,
 А потім з тугою... Ні туги, ні скорботи
 Тепер нема... Що ж є? Ось поклик вчув новий...
 Сам не збагну, інстинкт, напевно, гробовий.
 Дійду!.. Ворожить щось у серця глибині –
 Не треба буде йти назад ні з ким мені.
 Тобі ж за послуги віддячу до розлуки,
 Йди, сину мій, сюди, схилися, склавши руки.

Нагородив мене Бог келихом життя,
 Великим і гірким надміру для пиття,
 Як милість Господа завважує ясна
 Терплячість, з котрою все випито до дна,
 Прошу віддячити за це лише одним:
 Хай зможе мій онук померти молодим!

Бувай здоров! Стривай, дай руку ще потисну!
 Ще б голос твій почуть! А заспівай-но пісню
 Улюблену. Не раз виспівував завзято,
 Як в камінь юнака було колись заклято.
 (Співають пісню.)

ЗАКЛЯТИЙ ЮНАК

В замку виламавши брами,
 Біг Твардовський під склепіння,
 В вежах був, спускався в ями:
 Чари там, жахні видіння!

Ось печера загадкова,
 Тут – яка чудна покута! –
 При свічаді юнакова
 Постать ланцюгом прикута.

Опинилася людина
 В зачарованому колі,
 Раз у раз її частина
 Каменем стає поволі.

Груди вже з твердої брили,
 А обличчя ще іскриться
 Сяйвом мужності і сили,
 Світить чулістю зіниця.

– Хто ти, – вимовив заклятий, –
 Що здобув цей замок сміло,
 Де в стількох став меч шербатий,
 Де стільком не таланило?

– Хто я? Світ тремтить сльозою
 Від моєї шаблі й слова,

Вкритих доблестю й хвалою:
Славний лицар із Твардова.

– Із Твардова?.. Щось нікому
Це ім'я було незнане
Ні на полі бойовому,
Ні коли турнір нагряне.

Втрапив я у давню пору
До темниці-домовини,
Ти ж зі свіжого простору,
Розкажи мені новини.

Чи Ольгердова десниця
Підійма в Литві знамена,
Як раніше, німцю мститься,
Душить степові племена?

– Ах, минуло років двісті,
Як нема його на світі,
Шле Ягелло, правнук, вісті
Про походи знамениті.

– Що я чую? Ще два слова:
Мандрував, можливо, витязь,
Славний лицар із Твардова,
Там, де наш хлюпоче Світязь?

Чи тобі не говорили
Там про Порая міцного,
Про ясну красу Марилі,
Що миліш од всіх для нього?

В нас між Німаном рівнина
І Дніпром, на ній не знана
Ні така значна людина,
Ані чарівна кохана.

Не питай. Це часу трата.
Вирву я тебе з граніту,
Сам побачиш, чим багата
Широчінь ясного світу.

Знаюсь я в чаклунстві й радо
Звію силу цього чуда,
На друзки строщу свічадо,
З тебе вмить спаде полуда...

Гострий меч злітає птахом,
Що вціляє жертву з неба;
Але враз гукає з жахом
Лицарю юнак: – Не треба!

Краще зі стіни забрати
 І мені віддати в руки,
 Сам скрушу кайдани, грати,
 І мої скінчаться муки...

Взяв, поблід, зітхнув нерадо,
 Вмився сліз потоком плинним
 І поцілував свічадо –
 І зробився весь камінним.

ХОР ЮНИХ Юним наказав стояти
 Тут віщун, на півдорозі,
 Там сільські біліють хати,
 Там могили в верболозі.

Між колискою й труною
 Ще зеніт, життя чудове
 Поміж радістю й журбою
 Посередині, братове!

Під сільські не вернем брами
 Й не підем слідом громади,
 Тут справлятимемо Дзяди,
 Швидко ніч мине з піснями.

Хто вертається, питаймо,
 Хто на свято йде, вітаймо,
 З боязких знімім тривогу,
 Мандрівцю вкажім дорогу...

Смеркло вже, побігли діти,
 Йти старим, хоч і кректати,
 Але сонцю знов світити,
 Дітям і старим вертати.

Перш ніж дітям посивіти,
 А старим лягти в могилі,
 Їм не раз ясні привіти
 Принесуть веселі хвилі.

Але хто з нас в юнім цвіті
 Не розводить жваво плечі,
 Тільки ж думи молодечі
 Й серце не на цьому світі.

Хто у нетрях, мов звірюка,
 Мов кажан, в нічному зеніті,
 Мов упир, до гробу стука
 З серцем не на цьому світі.

В юні дні кому бриніли
 Тужні співи, їх не кине,

Хто відвідає могили,
Той для світу вже загине.

В церкву вам, дорослі й діти,
Хліб нести й молитви треба,
Нам – журитися й радіти
Серед шляху простонеба.

ПІСНЯ СТРІЛЬЦЯ

Горби та долини,
Ліси й пасовиська,
Пси жваво вигнули спини,
Ріг трубить і блиска.

Кінь землю ударить,
Летить швидше птиці,
А зброя затьмарить
Громи й блискавиці.

Безжурний щасливець,
Мов лицар змагання,
Відважний мисливець
Почав полювання.

Шлють гони сміливцю
Вітання найдужчі,
Гей, слава мисливцю,
Володарю пущі.

Чи в хащі дрімучі,
Чи в небо стрілою,
Вмить пір'я, мов тучі,
Вмить кров ллє рікою.

Хто сміло в безмежжі
Стривавсь з одинцями,
Хто кудли ведмежі
Стелив під ногами?

Хто хитро гнав роєм
Пернаті племена
Й раптовим брав боєм
Їх крила-знамена?

Шлють гони сміливцю
Вітання найдужчі,
Тож слава мисливцю,
Володарю пущі!

Тож далі і далі, в прірву троп,
В троп, в галоп, все далі і далі...

Тож далі і далі, в прірву троп,
 В троп, в галоп, гоп-гоп!

ГУСТАВ

Я пісню вполював! Не запалають гнівом
 Мисливці, що назад вернувся без звірини.
 Вернусь і зараз же їх зачарую співом.
 Все ж де я опинивсь? Ні сліду, ні стежини.
 Гай-гай! Ну й глушина! Ні пострілу, ні гуку.
 Це ж віщий запал так завжди приносить муку!
 За музою погнався. З облави вийшов... Тисне
 Мороз... Розкласти слід вогонь – як він заблісне,
 А хтось, можливо, ще, блукаючи, бреде,
 То світло полум'я до купи нас зведе.
 Путь швидше знайдемо.

О приятелю мій!

Навряд чи десь іще мисливець є такий,
 Щоб з лісу задивлявся на хмари кучеряві,
 З хортами полював на чарівні галяви.
 Мисливці мають ціль означену, одну,
 Не блудять, бо земну полюють дичину!
 З безжурним серденьком вони, з пітним чолом
 Веселий день скінчать в розмовах за столом.
 Всяк лічить, що здобув, ще й те, що завтра звіда,
 І скільки влучив сам, і промахи сусіда,
 Кепкують голосно, шепочуть щось у вуха,
 Говорять геть усі, й лиш дід уважно слуха.
 Як врешті-решт уже надокучають лови,
 То до сусідочок – там усміхи, розмови.
 Не раз любов стрільця, мов мандрівна пташина,
 Майне й зведе серця... Спливає так година,
 І тиждень, врешті рік... Так є і так було,
 Й так буде, скільки б днів чи тижнів не сплигло.
 Щасливі! Чом це все мене не звеселя
 Я з ними рушив... Що ж мене жене в поля?
 Не прагну я забав – тікаю від нудоти,
 Не розкоші люблю мисливські, а турботи,
 Люблю думок або ж принаймні місця зміну,
 Тут мрій моїх ніхто не зауважить плину,
 Раптових сліз, котрі хтозна-чого наринуть,
 Пустих зітхань, котрі хтозна-куди полинуть.
 Не до сусідочок! На вітер, в гай, туди,
 В мрій плеса!..

Дивна річ! Та враження завжди,
 Мов бачить, чує хтось і сльози, і зітхання,
 Й круг мене, наче тінь, не припиня кружляння.

Не раз у тихий день щось шелестить на ниві,
 Мов німфи ніженьки летючі й тріпотливі,
 Гойдаються квіток голівки загадкові,
 Мов хтось торкає їх... Бува, не раз в алькові
 Читаю в самоті; з рук раптом книжка пада,
 Глядь – постать промайне легка проти свічада,

І щось мені шепнуть її вітристі шати.
Не раз нічним думкам запрагнеться літати,
Зітхну і щось подасть зітханню знак життя,
Заб'ється серце й вмиє відчую ще биття,
Чи й слово забринить, хай невиразно, глухо,
Мов мушки лет нічний, ласкаво ніжить вухо!..

Засну в світлістій млі, у висях виграва
Яса, хоч обрисів чітких не набува;
І чую блиск очей, і усмішку обличчя!
Дочко самотності, ну де ж ти, тасмнича?

Хай твій дух вбереться в тіло,
Хоч би в те, що вкрай змарніло,
У серпанок веселковий
Чи ясний кришталь струмковий!

Блиск твоєї поволоки
Хай в очах стоїть без краю!
А уста хай роки й роки
Поять слух відлунням раю!

Сяй, хай сонячна зіниця
Меркне, як твій зір іскриться,
Спів сирени все миліше
Ясні мрії хай колише!

Ах, де ти?.. Од людей не жду привіту.
Ах, будь зі мною ти, зречуся світу!

ЧОРНИЙ МИСЛИВЕЦЬ (*співає*)

Надто високо, пташино, злетіла,
А чи ти певна в пружності крилець?
Глянь лиш на землю – хоч і не мила,
Скільки принад там, скільки там силець!

ЮНАК Агов! Лунає спів! Це хто ж такий щасливець?
Озвися, брате, гей! Ти хто?

СТРІЛЕЦЬ Мисливець,
Такий же, як і ти, хоч, може, більш меткий.
Обидва ми ловці, щоправда ти під ранок
Рушасш у похід, а я у час нічний,
Полюєш звірину, а я – коханок.

ГУСТАВ Для ловів кращу б міг місцину я знайти,
Втім заважати гріх, щасливої дороги.

СТРІЛЕЦЬ Товаришу, чого так гарячкуєш ти?
Ти просто грубіян або такий з тривоги?
Закликав спершу сам, тепер давай тікати.

- ГУСТАВ Я закликав?
- СТРІЛЕЦЬ А хто ж по лісі став гукати?
 Що саме, я не вчув, але луною далі
 Озвались, принесли гіркі зітхання й жалі.
 Мисливець досі я... Хоч юність відгула,
 Зазнав пригод і літ твоїх, і ремесла.
 Щось криєш ти... Слова відверті щонайкращі!
 Що, завела тебе яка звірина в хащі?
 Я сам блукав не раз, всіх звірів знаю, брате,
 На двох, на чотирьох... Те піше, те крилате...
 А ні, все ж радо б ти ішов услід звірині?
 Чи не шарієшся при залегкій торбині?
 Не сором молодцю вертати в порожні?
 Як треба, поможу, лише скажи мені.
- ГУСТАВ Не прагну помочі чужої, ані служби,
 Миттєвої вночі я не шукаю дружби
 І не збагну ніяк, в чім суть усіх цих слів.
- СТРІЛЕЦЬ Що ж, розтлумачую, коли не зрозумів.
 Відвертим буду я, аби повірив ти...
 Простуй – де ступиш ти, до тебе з висоти
 Зоріє повсякчас істота таємнича,
 Набути прагнеться людського їй обличчя.
 Коли тверде твоє жадання сокровенне...
- ГУСТАВ Та що ж це, Господи?.. Не підступай до мене!

Наші автори:

- Андрей Москвін**, доктор філософії (Польща)
- Софія Майданська**, заслужений діяч мистецтв України, письменниця (Київ)
- Інна Павлюк**, актриса, режисерка (Львів)
- Богдан Волошинський**, краєзнавець (Коломия)
- Мар'яна Зубеляк**, в.о. завідувача Меморіального музею Станіслава Людкевича (Львів)
- Богдан Козак**, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, професор, академік Національної академії мистецтв України, народний артист України (Львів)
- Дія Бабіївна**, актриса (Харків)
- Юлія Щукіна**, театрознавець (Харків)
- Інга Долганова**, театрознавець (Харків)
- Олександр Король**, режисер (Дрогобич)
- Людмила Колосович**, заслужена артистка України, режисерка (Дніпро)
- Мажена Вісьнєвська**, театрознавець (Варшава)
- Світлана Максименко**, кандидат мистецтвознавства (Львів)
- Роксоляна Пасічник**, старший науковий співробітник Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької (Львів)
- Устина Вовк**, магістрантка кафедри театрознавства та акторської майстерності Львівського національного університету імені Івана Франка (науковий керівник курсу – д-р. мист. Майя Гарбузюк)
- Віктор Гуменюк**, доктор філологічних наук, професор (Симферополь)

Далі у “Просценіумі”:

- Роман Горак:** Початки українського театру в Галичині – Коломия, історичні факти
- Іван Дудич:** L’Altra–Notte/Іншої ночі. Між театром і графікою. Виставка в Музеї Соломії Крушельницької
- Віктор Гуменюк:** продовження перекладу драматичної поеми “Дзяди” Адама Міцкевича
- Ніна Бічуга:** Роздуми про книгу “Дорога до себе” Ірини Волицької-Зубко і Лідії Данильчук
- Юлія Ключовіч** “Виклики педагогів театру” у перекладі Уляни Рой
- Надія Крат** про свій акторський шлях та мистецтво лялькаря
- Роксоляна Пасічник** про вечір спогадів з нагоди 90-ліття Оксани Паламарчук
- Ірина Нірод** – Казкове малярство Львова
- Василь Габор** про театр і драматургію в “Приватній колекції”
- Матеріали III Всеукраїнських наукових читань пам’яті академіка Ростислава Пилипчука**

Адреса редакції:
79008 м. Львів, вул. Валова, 18., к. 22, редакція журналу “Просценіум”.
Телефони: (032) 239-42-96, 239-41-97. E-mail: kafteatrlnu@gmail.com

Формат 60×84¹/₈. Друк офсетний.
Фіз. друк. арк. 22. Умовн. друк. арк. 20,5.